

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE GLOBAL SERMAYE HAREKETLERİ : YÖNÜ ve YANSIMALARI

Doç. Dr. Arif YAVUZ *
Prof. Dr. Tekin AKGEYİK **

ÖZET

Son çeyrek asırlık periyot, finansal sektörlerde dönüşüm ve liberalizasyonu eğilimlerinin yaşandığı bir dönemi temsil etmektedir. Finansal küreselleşme, liberalizasyon ve deregülasyon süreci bu dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin öncelikli gündemi haline gelmiştir. Ekonomik globalleşmenin bir yansıması olan finansal küreselleşme mali piyasaların küresel sisteme entegrasyonu zorunlu hale getirmektedir. Bu makalenin amacı, uluslararası finansal sektörlerde gözlenen global sermaye hareketlerinin yönünü ve yansımalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk bankacılık sektörü, yabancı girişi, finansal entegrasyon, liberalizasyon, deregülasyon.

ABSTRACT

GLOBAL CAPITAL MOVEMENTS IN BANKING SECTOR : ITS DIRECTION AND REFLECTIONS

The last two decades represents a period of transformation and liberalization trends in the financial sectors. Financial globalization, liberalization and deregulation process have become the agenda in all devolving and developed countries during that period. Financial globalization as a reflection of economic globalization forces the national capital markets to integrate into global financial system. The aim of this paper to present the direction and reflections of global financial movements in international financial markets.

* İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, ÇEEİ Bölümü.

** İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, ÇEEİ Bölümü.

Key Words: Turkish banking sector, foreign entry, financial integration, liberalization, de-regulation.

GİRİŞ

Son çeyrek asırlık periyot, finansal sektörlerde ciddi değişimlerin ve liberalizasyon eğilimlerinin yaşandığı bir dönemi temsil etmektedir. Kökeni 1970'li yıllara kadar uzanan finansal küreselleşme, liberalizasyon ve deregülasyon tartışmaları sonraki dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin öncelikli gündemi haline gelmiştir. Bu dönemde Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF), Dünya Bankası (World Bank-WB) ve Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization-WTO) finansal piyasaların açılmasını teşvik eden güçlü uluslararası aktörler olarak ön plana çıkmışlardır. Süreci aktif olarak destekleyen bireysel oyuncular ise, ABD, Japonya ve AB'nin başat ülkeleridir.

Ekonomik globalleşmenin doğal bir yansıması olan finansal küreselleşme mali piyasaların küresel ölçekte entegrasyonu zorunlu hale getirmektedir. 2000'li yıllarda geri dönülemez bir konuma ulaşmış olan entegrasyon dalgası, sadece gelişmiş değil gelişmekte olan ekonomileri de kapsayan bir fenomen haline dönüşmüştür. Gelişmekte olan birçok piyasa küresel finansal liberalizasyona eklenerek yerel finansal piyasalar için yeni fırsatlar yaratma yoluna gitmektedir. Bu olgu, genelde finansal sektörler, özelde bankacılık sisteminin küresel bir ölçekte deregüle edilmesine olanak sağlarken, aynı zamanda sektörün harmonize olmasına da zemin hazırlamaktadır. Finansal piyasalarının küresel oyunculara açılması anlamına gelen harmonizasyon, deregülasyon politikaların benimsenmesini önceliklendiren bir strateji öngörmektedir.

Deregülasyon süreci, geleneksel muhafazakar konsepte köklü bir kırılmanın yaşanması anlamına gelmektedir. Böylece yeni dönemle birlikte finansal liberalizasyon ezber bozan yeni politik argümanların izlenmesini gerektirmektedir. Açılım politikaları, faiz oranlarının liberalize edilmesi, kredi kontrollerinin lağvedilmesi, kamu bankaları ve finansal kurumların özelleştirilmesi, yabancı banka ve finansal kurumların yerel piyasalara girmelerine ilişkin sınırlamaların azaltılması ve sermaye hesaplarının liberalize edilmesini teşvik etmektedir.

Liberalizasyon politikaları finansal sermaye hareketlerine ilişkin sınırlamaların kaldırılmasına zemin hazırlayan bir ortam yaratırken, küresel sermaye mobilitesi özellikle kamusal finansal kurumların özelleştirilmesi ve sınır ötesi birleşme operasyonları ile somutlaşmaktadır. Böylece portföy işlemlerinde artışlar yaşanırken, doğrudan yabancı yatırımlar (foreign direct investment-FDI) ve sınır ötesi birleşme ve satın alma operasyonlarında ciddi sıçramalar gözlenmektedir.

Finansal rekabeti global bir ölçeğe taşıyan bu gelişmeler, bankacılık sektörünü de ciddi biçimde etkilemektedir. Bu sürece uyum gösteren ulusal politikalar finansal sektörlerde rekabeti teşvik etmeye dönük bir kurguda farklı piyasa segmentleri arasındaki düzenlemelerin azaltılması ve sınırlamaların elimine edilmesi yönündedir.

Bu sürecin doğal bir sonucu olarak hem yerel hem de uluslararası düzeyde gözlenen rekabet baskıları organizasyonları arayışlara itmekte, organizasyonları maliyetleri azaltmaya, verimliliği geliştirmeye zorlamaktadır.

Etkinlik arayışları her ülkede makro ve mikro ölçekte kapsamlı reform arayışları ile karşılık bulmuştur. Bu kapsamda sektörel alt yapı dönüştürülürken, kamunun sistem içindeki payı azaltılmıştır. Konsolidasyon ise, etkinlik politikalarının merkezi aracı olarak işlev görmüştür. Ayrıca yeni ürünler ve internet gibi hizmetin sunumuna ilişkin yeni kanallar geleneksel bankacılık anlayışını büyük ölçüde değiştirmiştir.

Transformasyon sürecinde sinerji yaratan bilgi teknolojileri bankacılıkta ve finansal hizmetlerde yeni fırsatların habercisi konumundadır. Teknolojideki dramatik dönüşüm bilgiye daha kolay ve hızlı ulaşmayı mümkün kılarak yatırımcıların farklı piyasalardaki şirketlerin kurumsal performanslarını izleyebilmelerine olanak sağlamaktadır. Ayrıca işlem maliyetlerinde ciddi bir etkinlik sağlayan bilgi ve iletişim teknolojileri finansal kuruluşların daha geniş bir müşteri kitlesine ulaşmasını mümkün kılmaktadır.

Özellikle internet tabanlı teknolojik donanım finansal sektörlerde gerçek anlamda bir devrimin yaşanmasına yol açmıştır. İnternet teknolojisi

bankacılıkta geleneksel olarak kurumsal niteliği ağır basan birçok hizmeti bireyselleştirmiştir. Böylece müşterinin kişisel bilgisayarlar yoluyla hesaplarına ulaşması ve tüm işlemleri doğrudan interaktif bir ortamda yapabilmesi mümkün hale gelmiştir.

Finansal sektörlerde dönüşümün bir diğer yansıması birleşme ve satın alma operasyonlarındaki genişlemedir. Kar maksimizasyonu, rasyonalizasyon politikaları, belirsizliği azaltma gereksinimi ve defansif kaygılar finansal sektörlerde yerel ve sınır ötesi birleşme ve satın almaları aktivitelerini destekleyici bir ortamın gelişmesine zemin hazırlamaktadır.

Ulusal hükümetler tarafından da desteklenen bu argüman sektörel konsolidasyonda önemli bir diğer belirleyici olduğu açıktır. Hükümetlerin de özellikle özelleştirme yoluyla bu süreci hızlandırdıkları görülmektedir.

Bu makalenin amacı, uluslararası finansal sektörlerde gözlenen global sermaye hareketlerinin yönünü ve boyutlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde küreselleşme sürecinde bankacılık sektörünün konumu karşılaştırmalı bir düzlemde irdelenmektedir. İkinci bölümde ise, sektörel eğilimler, yeni bankacılık vizyonu, finansal liberalizasyon tartışmaları ve bunun yabancı girişine etkisi analiz edilmektedir.

I. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BANKACILIK

1980'li yıllar reel ekonomik alandaki küreselleşme trendini izleyen finansal sektörler korumacılık yaklaşımından uzaklaşarak uluslararasılaşma sürecine girmeye başladığı dönemi temsil etmektedir. Bu gelişme bankacılık sisteminde köklü bir değişimin de habercisi olmuştur.

A. SEKTÖR YENİ EĞİLİM ve GELİŞMELER

1. Gelişmenin Yönü ve Boyutları

Finansal sektörler yaşanan değişimin yönü ve boyutları ülkeden ülkeye değişmekle birlikte özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, finansal deregülasyon ve liberalizasyon, finansal piyasaların küreselleşmesi birçok ekonomide ve özellikle gelişmekte olan

piyasalarda gözlenen dönüşüm sürecinin yansımalarıdır (Das; 2003: 132).

Bu dönemde değişim sürecinin başat aktörleri olarak merkez bankaları, mevduat bankaları, mortgage bankaları, kredi kuruluşları, sigorta ve emeklilik fonları, finans kuruluşları, nakit yönetim şirketleri ve diğer finansal aracı kuruluşlar olarak ön plana çıkmaktadır (ILO; 2001: 5).

Dönüşüm birçok ekonominin uluslararası bankacılığa ilişkin yasal sınırlamaları kaldığı bir süreçte ön plana çıkmıştır. Özellikle teknolojik gelişme artık finansal kuruluşların kapsamlı finansal bilgi akışlarını yönetmelerini mümkün kılmakta ve maliyetlerin geçmişe göre belirgin biçiminde azaltılmasına olanak sağlamaktadır (Berger et al; 2003: 451).

Gelişme her ülkede kurumsal alt yapıları dönüştürdüğü gibi yeni hizmet ve ürünlerin de yaratılmasına zemin hazırlayan bir ortam oluşturmaktadır. Bu amaçla birçok banka faaliyet alanını genişletme stratejisi izlemektedir. Bu strateji geleneksel bankacılık sektörünün ve anlayışının daraldığını ifade ederken, muhafazakar kurumsal konsept değişime zorlanmaktadır. Örneğin Deutsche Bank gibi geleneksel bankalar bile faaliyet alanlarını çeşitlendirme çabasıdadırlar. Faaliyet alanlarındaki genişleme özellikle yatırım bankalarından kaynaklanmaktadır. Yatırım bankaları ticari ve sanayi kredileri gibi yeni ürünleri geliştirerek ve borsa komisyonculuğuna yönelerek etkinlik alanlarını yeniden tanımlama eğilimindedirler (Boot; 1999: 39).

Dönüşümün önemli bir sonucu da piyasaya girişin görece daha kolay bir hale gelmesidir. Bu olgu, yerel ve küresel bankacılık sektöründe rekabeti belirgin bir şekilde derinleştirmektedir. Dolayısıyla, kar marjları daralırken, bu durum hem yerel piyasalarda hem de küresel piyasalarda birleşme ve satın alma operasyonlarını teşvik etmektedir. Bu operasyonlar aslında sektörel konsolidasyonun bir yöntemi olarak ön plana çıkarken, değişim sürecine uyumu destekleyen bir sinerji de yaratmaktadır.

Bu boyutuyla birleşme trendi sektörün yeniden dizayn edilmesine olanak sağlayan güçlü bir dinamizm oluşturmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarda konsolidasyon finansal küreselleşmenin bir sonucu olarak ulusal sınırların ötesine geçen bir fenomen olma eğilimi kazanmıştır. Bu

fenomen sadece ilgili ekonomileri değil aynı zamanda küresel finansal aktörleri ve aktiviteleri de etkilemektedir. Özellikle "Grup 10 Ekonomileri" (Group of Ten (G-10) Economies)* olarak tanımlanan ülkelerde son 10 yıllık dönemde birleşme ve satın alma operasyonlarında ciddi bir hareketlilik yaşanmıştır (Das; 2003: 133).

Birleşme ve satın alma trendi hemen her ülkede piyasa yoğunluğunda sistematik artışlarla sonuçlanmaktadır. Merkezi Avrupa'nın geçiş ekonomileri bu süreçte iyi birer örnektir. Bu ülkelerde sektördeki oyuncu sayısının gerilemesine paralel olarak sektörel konsolidasyon da genişlemiştir. Bu gelişme piyasa ekonomisi sancılarının çekildiği bir periyotta, diğer gelişmekte olan ekonomilere göre, bankacılık sektöründe daha yüksek bir konsolidasyon oranının yaratılmasına yol açmıştır (Das; 2003: 134).

Konsolidasyon bir diğer yansıması birçok ulusal piyasanın sınırlı sayıdaki büyük aktörler tarafından domine edilmesidir. Bu olgunun tipik bir yansıması, küresel bankacılık alanında için hacim ve coğrafi yaygınlık açısından önemli bir ölçek ekonomisi etkisi yaratmasıdır. Buna karşılık hala birçok kurum açısından ölçek ekonomisi arayışları bölgesel düzeydeki etkinlik çabalarıyla somutlaşmaktadır (Deloitte; 2006: 3).

Etkinlik alanının küresel ölçekte zemin bulması uluslararası finans kurumlar açısından genişleme stratejisi olarak hem gelişmiş, hem de gelişen piyasalarda sınır ötesi büyüme potansiyelinin değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, entegrasyon sürecinin global düzeyde yaşanmasını mümkün kılmaktadır. Nitekim küresel bankalar sınır ötesi birleşme, satın alma ve işbirliği girişimlerini yoğunlaştırmaktadırlar. Benzer şekilde ulusal bankacılık piyasalarının büyük yabancı rakip firmaların piyasa girmesini teşvik ettiği görülmektedir. Bu geçiş yerel piyasalarda müşteri açısından banka milliyetini bir kriter olmaktan uzaklaştırırken, piyasa alanlarını yönlendiren güçlü organizasyonların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Berger et al: 2003: 451).

* ABD, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya ve Kanada.

Konsolidasyon trendinin küresel bir fenomen haline gelmesi bu dönemde hemen tüm ekonomilerde sektördeki oyuncu sayısının gerilemesiyle sonuçlanmıştır. Örneğin gelişmekte olan Asya ekonomilerindeki deneyimler bu yöndedir. Banka sayısı beş Asya ülkesinde (Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler ve Tayland) 1997-98 ekonomik kriz döneminde azalmıştır. Bu süreç, G-10 ekonomilerinden farklı olarak piyasa konsantrasyonunu da azaltma eğilimindedir.

Latin Amerika'daki deneyimler biraz daha farklıdır. Finansal kriz bu bölgede gerek Asya gerekse Doğu Avrupa ekonomilerinden önce yaşanmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak, konsolidasyon süreci Latin Amerika'da çok daha önce başlamıştır. Banka sayısı bölgenin gelişmekte olan tüm ekonomilerinde, özellikle Arjantin ve Brezilya'da, gerilemiştir. Bu daralma piyasa konsantrasyonunki artışa paralel bir şekilde yaşanmıştır (Das; 2003: 134).

Sektörde gözlenen daralma ve konsolidasyon eğilimleri istihdamdaki daralmayı etkileyen başat faktörlerdir. Otomasyon, bilgi teknolojilerinin yaygın kullanımı ve rekabet baskılarının da bu daralmayı yönlendirdiği açıktır.

Buna rağmen mali hizmetler birçok ülkede hala istihdamın en önemli alanlarından biridir. Finansal sektörler istihdamı iki açıdan desteklemektedir. İlk olarak, sektör yüksek düzeyde kaliteli işgücünün istihdamı açısından cazibesini korumaktadır. Ayrıca bu sektör diğer sektörlerle krediler arz ederek istihdamı dolaylı olarak da teşvik etmektedir. İyi işleyen bir finans sistemi birçok ekonomide istihdamın lokomotif gücü olmaya devam etmektedir (ILO; 2001: 5).

2. Yeniden Yapılanma Tartışmaları

a) Çok Boyutlu Dönüşüm

Finansal hizmet sektörü küresel düzeyde görülmemiş ölçüde bir yeniden yapılanma süreci yaşamaktadır. Özellikle bankacılık sektörü 1990'lı yıllarda ciddi ve kapsamlı mevzuat, teknolojik alt yapı ve ölçek değişimi geçirmiştir. ABD'de ve Batı Avrupa'da bu süreç çok boyutlu bir zeminde yürütülürken, Asya'da ise, değişim yeniden yapılanma ile sınırlı kalmıştır. Buna karşılık, Merkezi ve Güneydoğu Avrupa'nın geçiş ekonomilerinde bu dönemde uygulamaya konulan dönüşüm politikaları

bankacılık sektörünün dramatik bir biçimde yeniden inşasını gerektirmiştir. Dönüşümün nihai misyonu modern bir bankacılık sisteminin kurgulanmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda kamu bankaları özelleştirilirken, finansal liberalizasyonu destekleyen kurumlar ve alt yapı mekanizmaları geliştirilmiştir (Bonin and Hasan and Wachtel; 2005: 2156).

Kamunun sektörden çekilmesi birçok açıdan değişimin manivelası olmuştur. Her şeyden önce kamu bankaların özel alana devri özellikle gelişmekte olan ekonomilerde tüm finansal sektörü dönüştürmenin bir metodu olarak finansal liberalizasyon sürecinin bir yansımasıdır. Kamusal bankacılık alanının daraltılması sistemdeki oyuncuların değerini, büyüme fırsatlarını, karşılaşılabilecek riskleri ve dolayısıyla performanslarını etkileyebilmektedir (Boubakri et al; 2005: 2016).

Yeniden yapılanma girişimlerinin sektörde yarattığı en belirgin sonuçlardan birisi sisteme dahil olan yeni oyuncu profilleri ile ilişkilidir. Sigorta şirketleri (Prudential ve Zurich), borsa komisyoncuları (Schwab), dağıtıcılar (Virgin, Carrefour ve Quelle) ve hatta üreticiler (General Electric ve Volkswagen) gibi yeni aktörler banka ürünlerinin provizyonu için rekabet etmektedirler. Yeni girişlerin rekabetçi profili, geleneksel piyasa kurallarını değiştirmeye zorlamaktadır. Zengin finansal piyasaların bazılarında yeni girişlerin etkisi oldukça dramatik olmaktadır. Piyasa payı sınırlı olmasına rağmen yeni aktörlerin kar marjları üzerindeki etkileri oldukça dikkate değerdir. Örneğin British Gas's Goldfish ve MBNA gibi şirketler İngiltere'de kredi kartı piyasasında kar marjlarının % 20'den % 12'ye çekilmesindeki belirleyici bir rol oynamıştır.

Sektörde rekabet oyununun bu şekilde daha çetrefil hale gelmesi kurumsal aktörleri yeni arayışlara yöneltmektedir. Sözgelimi etkinlik temelli örgütsel yapılanma yaklaşımı bu çabaların somut bir sonucu olarak ön plana çıkan bir olgudur. Özellikle dijital devrim, bankaların çeşitli nedenlerle daha dar uzmanlık alanları yaratılmasını mümkün kılmaktadır. Geçmişte bir bankanın kredi kartı işlemlerini outsource etmesi pek rasyonel bir politika olarak görülmezken günümüzde iletişim maliyetinde gözlenen hızlı gerilemeyle bu düşünce değeri yitirmektedir. Böylece yüksek sabit maliyetli yatırım yükünden kurtulan yeni şirketler belli bir segmentte uzmanlaşarak diğer şirketlere

outsourse hizmeti sağlamakta, hatta büyük iş hacimlerine ulaşabilmektedirler (ILO; 2001: 15).

b) Melez Kurumlar: Bancassurance

1980'li yılların ortasından itibaren bankalar ve sigorta şirketleri arasında çapraz pay sahipliği ve diğer ortaklık biçimleri hem ulusal hem de uluslararası düzeyde genişleme eğilimindedir. Bancassurance bu kapsamda ön plana çıkan yeni bir kurumsal yapıyı yansıtmaktadır. Alternatif bir modeli olarak bancassurance günümüzde sigorta ve banka şirketlerinin evliliğinden meydana gelen melez bir yapıyı temsil etmektedir. Bu trend, özellikle Danimarka, Fransa, Almanya, Hollanda, İspanya ve İngiltere'de gözlenmektedir (ILO; 2001: 21).

Fransızca bir kavram olan Bancassurance sigorta ürünlerinin bir bankanın dağıtım kanalları aracılığıyla satılmasını tanımlamaktadır. Bankalar yoluyla sigorta ve emeklilik ürünlerini satan bu tür kurumlar birbirinde çok farklı ekonomik aktiviteleri bünyesinde toplamaktadır. Uluslararası deneyimler bancassurance tipi kurumların çok farklı metotlarla yaratılabildiğini göstermektedir. (Norman; 2007: 117).

Bazı analistler oldukça farklı temel alanlara sahip bankalarla sigorta şirketleri arasındaki birleşme ve satın alma operasyonlarının geçerliliğini şüphe ile karşılamaktadır. Kimya ve ilaç şirketleri, otomobil ve havacılık gibi uyumlu sektörlerde bile birleşme ve satın alma girişimleri genellikle başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Buna karşılık bancassurance son dönemlerde Avrupa'da bazı finansal sektörlerde birleşme ve satın alma işlemlerinde dikkat çekici bir eğilim olmaktadır (ILO; 2001: 20).

Gerçekten de Fransa'da BNP, Paribas ve Société Générale (SocGen) ile Hollanda'da ING bu yöndeki girişimlerden bazılarıdır. Benzer biçimde Credit Suisse faaliyetlerini sigorta şirketi Winterthur'u satın alarak genişleme hedefini gerçekleştirmiştir (Boot; 1999: 54).

Bancassurance İtalya'nın en büyük banka grubu Banca Intesa için de bir önceliklidir. Bu grup, Avrupa'da Banca Commerciale Italiana (BCI) ile entegrasyonunu tamamladıktan sonra Avrupa'da genişleme çabasındadır (ILO; 2001: 20).

Paralel bir trendin ABD'de de ön plana çıktığı görülmektedir. Modelin tipik örneği Citicorp ve Travelers Group arasındaki birleşme ile en büyük Bancassurance'ın yaratılmasıdır. Citicorp ve Travelers tarafından gerçekleştirilen sektörler arası birleşme sigorta aktivitelerinin banka kökenli finansal alanlarla birleştirilmesini tipik bir yansıtmaktadır (Boot; 1999: 39).

Buna karşılık bazı ülkelerde bancassurance faaliyet alanı bulamamaktadır. Japonya bu ülkelerden biridir. Bu ülkede yasal düzenlemeler kredi kurumlarının bankacılık dışındaki aktivitelere girmesini yasaklamaktadır. Buna karşılık, Japonya'da farklı bir melez örgütlenme geleneği mevcuttur. Keiretsu (şirket ağları) olarak tanımlanan bu model genellikle bir banka etrafında örgütlenen bir grup şirket arasında oldukça yakın işbirliği ile karakterize edilen çok yönlü kolektif bir dayanışma kültürünü yansıtmaktadır (Bhappu; 2000: 413).

c) Değişen İstihdam Koşulları

Yeniden yapılanma süreci, finansal sektörlerde istihdam koşullarını ciddi biçimde dönüştürmektedir. Geçiş dönemi sadece iş güvencesini tehdit etmemekte aynı zamanda yoğun stres, motivasyon eksikliği ve örgütsel bağlılıkta da gerilemeye yol açmaktadır.

Özellikle son yıllarda müşteri merkezli bankacılık konsepti sektörde çağrı merkezi operasyonlarının yoğunlaşmasına yol açmıştır. Çağrı merkezleri çalışma metotlarında ve çalışma koşullarında gözlenen hızlı değişimi daha da derinleştirmektedir. Sonuçta sektördeki ücret ve çalışma koşullarını geliştirmeye dönük çabalar son yıllarda daha da belirginleşmiştir. Örneğin İngiltere'de "Finans Birliği" (The Alliance for Finance) sektördeki çalışanlar arasında oluşturulan bir işbirliği zemini olarak, çağrı merkezlerindeki stresli çalışma koşullarının azaltılması ve işgücü devrinin düşürülmesi için çağrıda bulunmuştur (Giga and Hoel; 2003: 7).

Benzer bir gelişme, yine İngiltere'de yaşanmıştır. Bu ülkede Bankacılık, Sigortacılık ve Finans Sendikası (BIFU), çalışanlar ve amirler üzerinde hedefleri gerçekleştirme yönünde yoğun baskının olduğu işyerlerinde psikolojik taciz vakalarının arttığına dikkat çekmektedir. Bu işyerlerinde özellikle performans odaklı ücretlendirme sisteminin varlığı, psikolojik taciz için uygun bir ortam yaratabilmektedir (Salin; 2003: 37).

Bu itirazların odağında kabul edilemez yüksek satış hedefleri, tekrarlayıcı iş ve aşırı denetim bulunmaktadır. Bu faktörler stresli bir iş ortamının ve psikolojik baskının yaratılmasında temel belirleyici konumundadırlar. Özellikle müşterilerle interaktif etkileşim halinde olan çalışanların diğer sektörlerdeki çalışanlardan daha büyük bir risk taşıdıkları görülmektedir. Risk ağırlıklı olarak para ile etkileşim halinde olan çalışanlara dönük olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim araştırmalar herhangi bir silahlı saldırı ile karşılaşan banka çalışanlarının en az 3 hafta uyku düzensizliği yaşadıklarını göstermektedir. Buna karşılık, mağdurların stresli olaylara farklı tepkiler verdikleri, önceki deneyimin ve karşılaşılan kurumsal desteğin bu farklılaşmada önemli bir belirleyici olduğu kaydedilmektedir (Giga and Hoel; 2003: 7).

Sektörde iş stresinin yaratmış olduğu sonuçlar yaşanan çeşitli protesto olayları ile kamuoyuna da yansımaktadır. Örneğin, İrlanda Banka Çalışanları Sendikası (THE Irish Bank Officials Association-IBOA) 10.000 üyesi ile korku kültürüne karşı bir kampanya başlatmıştır. "İşyerinde Saygınlık" kampanyası özünde işyerinde psikolojik tacize karşı koymayı hedeflemektedir. Sendika psikolojik tacizi işyerinde stresli bir çalışma ortamı yaratan önemli bir sorun olarak tanımlamakta ve bankaları gerekli önlemleri almaya çağırılmaktadır.

Sendika, bankaların giderek artan performans hedeflerinden, genişleyen iş yükünden ve işgücü azaltılmasına dayalı İKY uygulamalarından dolayı ciddi kaygılar taşıdıklarını kaydederek bunun işyerinde korku kültürünü hakim kılmakta olduğunu ifade etmektedir. Çalışanlar ise, işyerinde daha saygın bir çalışma kültürünü talep etmektedirler (Keane; 2004).

Bir diğer gelişme Lüksembourg'da olmuştur. Bu ülkede Mayıs 2003 tarihinde finans sektörü çalışanlarını ve işverenlerini temsil eden sendikalar ortak bir girişim başlatarak bankalarda psikolojik tacize karşı mücadele başlatılmasını, her bankanın konuyla ilgili bir kılavuz kitapçık hazırlayarak, çalışanları aksiyon üstlenemeye yönelmesini talep etmiştir (Feyereisen; 2005).

3. Özelleştirme Dalgası

a) Yönlendirici Faktörler

Özelleştirme birçok ülkede ve sektörde kamu sahipliğini azaltmanın ve sektörü liberalize etmenin bir aracı olarak kullanılmıştır. Gelişmiş ülkelerin çok sınırlı bir bölümünde sektörü domine eden kamu bankaları, gelişen ülkelerde sektörde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Nitekim, gelişmekte olan ekonomilerin ¼'ünde hükümet tarafından kontrol edilen bankaların sektördeki oranı % 30'unu aşmaktadır (Clarke and Cull and Shirley; 2005: 1905).

Kamusal bankacılıkta özelleştirme programlarının temel gerekçesi kurumsal etkinlikteki zafiyettir. Özellikle kurumsal performans kalitesi ile özelleştirme arasındaki ilişkinin gelişmekte olan çoğu ekonomide daha belirleyici bir rol oynadığı açıktır. Bu ülkelerde performans açısından daha zayıf bir karakter sergileyen kurumların özelleştirilmesinde hükümetlerin daha istekli olduğu görülmektedir. Kurumsal performansı olumsuz yönde etkileyen en önemli değişken politik etkilere yatkın kamu sahipliği geleneğidir. Bankacılık gibi rekabetçi sektörlerde bu durum daha belirgindir (Beck and Cull and Jerome; 2005: 2355).

Ülkeler arası karşılaştırmalar ve kurumsal veriler kamu bankalarının performansındaki yetersizliği özellikle gelişen ülkelerde açık biçimde ortaya koymaktadır. Örneğin 2005 yılında 6 geçiş ekonomisinde yapılan bir araştırmada kamu bankalarının maliyet ve karlılık açısından etkin olmadığı, yabancı orijinli bankaların sektörde en etkin bankacılık performansına sahip oldukları görülmüştür (Bonin and Hasan and Wachtel; 2005: 2172).

Benzer şekilde 2005 yılında 22 ülkede özelleştirilen 81 bankaya ilişkin bir araştırmada kamu bankalarının daha düşük bir etkinliğe sahip oldukları, performansı iyi olan kuruluşların özelleştirilmediği saptanmıştır (Boubakri et al; 2005: 2039).

Nihayet, 101 ülkeyi kapsayan karşılaştırmalı bir diğer çalışmada etkinlikleri sınırlı kalan bankalar için özelleştirme kararının daha hızlı alındığı belirlenmiştir (Boehmer and Nash and Netter; 2005: 2011).

Kamu bankaları ile etkinlik arasındaki negatif yönlü ilişki süreci hızlandıran bir iklim yaratırken, kamuoyunda özelleştirmenin kamu bankalarının performansını geliştireceği yönünde güçlü bir baskı yaratmaktadır. Sonuçta özelleştirme politikalarının finansal sektörün performansını olumlu yönde etkileyeceği genel kabul gören bir yaklaşımdır.

Özelleştirme politikalarını teşvik eden gerekçelerden biri de kamu bankaların yarattıkları finansman yüküdür. Mali kaygılar ve transferler ulusal hükümetlerin özelleştirme kararlarını etkileyebilmektedir. Gerçekten de birçok ülkede mali açıdan kamusal bir yük haline dönüşme eğilimi taşıyan kamu bankaları politik ve toplumsal baskılar olmadan çok daha kolay özelleştirilmektedir. Politik karakteristiğın OECD ülkesi olmayan ülkelerde özelleştirme kararlarında daha güçlü bir değişken olduğu anlaşılmaktadır. Brezilya bu açıdan iyi bir örnektir (Clarke and Cull and Shirley; 2005: 1921).

b) Uygulama Stratejileri

Ülkeler arasında ve sektörel düzeyde özelleştirme birçok açıdan farklılaşmakta, farklı metotlar kullanılmaktadır. Gelişmekte olan çoğu ekonomi öncelikle stratejik niteliği ağır basan telekomünikasyon ve bankacılık gibi stratejik sektörler yerine rekabetçi şirketleri esas alan bir özelleştirme programı uygulamıştır (Boubakri et al; 2005: 2016).

Özelleştirme uygulamaları açısından ilgi çekici örneklerden biri Meksika'dır. Bu ülkede 1990'lı yılların ilk periyodunda ekonomik istikrar programının bir parçası olarak etkinlik ve rekabeti geliştirme hedefiyle uygulamaya konulan özelleştirme planı 1995 yılında karşılaşılan Tekila krizinin hemen ardından bankacılık sektörünün yeniden kamulaştırılması girişiminin başlatılmasına yol açacak ölçüde başarısız olmuştur. Özelleştirme süreci ancak yabancı bankaların sektöre girişinin teşvik edildiği 1990'lı yılların sonunda, ikinci raundun ardından gelişme kat etmiştir (Murillo; 2007: 419).

Benzer bir durum geçiş ekonomilerinin bazılarında da gözlenmiştir. Banka etkinliğinin geçiş sürecinde önemli bir sorun olduğu hemen tüm geçiş ekonomilerinde en az bir kez bankacılık krizi yaşanmıştır.

Bazılarında ise, bu süreç birden fazla tekrarlanmıştır (Jemric and Vujcic: 2002: 1).

Krizin arka planında geleneksel bankacılık anlayışından uzaklaşma sancıları yatmaktadır. Sosyalist sistemde bankacılık sektörü merkezi planlı ekonominin gereksinimlerini karşılamak amacıyla dizayn edilmiştir. Bu nedenle bankacılık aktiviteleri, bu ülkelerde fonksiyonel alanlara bölünmüş ve kamu planlarını gerçekleştirme misyonu üstlenmiş bir profili yansıtmıştır. Uzmanlaşmış büyük bankaların özel fonksiyonlar üstlendiği sistemde, örneğin bir kamu tasarruf bankası geniş şube ağı ile mevzuat toplarken, kambiyo işlemleri bir dış ticaret bankası tarafından gerçekleştirmiştir. Benzer biçimde tarım bankası zirai sektöre kısa vadeli finansal destekler sağlama fonksiyonunu, inşaat bankası da uzun dönemli projeleri ve alt yapı yatırımlarını finanse etme işlevini üstlenmiştir (Bonin and Hasan and Wachtel; 2005: 2159).

Özel bankacılık sosyalist sistemin yıkılmasından sonra 1990'lı yıllarda teşkil edilmiştir. Buna karşılık, bu bankalar finansal olarak etkin olmadıkları gibi temel göstergeleri etkilemekten uzak bir etkiye sahiptirler (Jemric and Vujcic: 2002: 4).

Bu yapısal sorun diğer gelişmekte olan piyasalara kıyasla geçiş ekonomilerinde oldukça farklı bir özelleştirme programının uygulanmasına yol açmıştır. Bu ülkelerde bankacılık sektöründe kamu bankalarının hızlı bir şekilde özelleştirilmesi yabancılaşma sürecini yaratan en temel faktör olmuştur.

1992 yılında özelleştirmenin ilk aşamasında en büyük dört bankadan üçünün satıldığı Çek Cumhuriyeti'nde 1998 yılına kadar hiçbir kamu bankası yabancı kuruluşlara satılmamıştır. Özelleştirme programı açısından stratejik nitelikli yabancı yatırımcıları çekmenin önemini fark eden Çek hükümeti özelleştirme sürecini gecikmeli olarak ancak 2002 ortasında tamamlayabilmiştir (Bonin and Hasan and Wachtel; 2005: 2160). Bu ülkede 1998 yılında başlanan özelleştirme süreciyle birlikte 1999 yılı sonunda % 50'lere çıkan yabancı payı 2002 yılında tamamlanan özelleştirme programı ile % 90'a ulaşmıştır (Montgomery; 2003: 2).

Polonya'da ise, sürecin başında G7 ülkelerinin ve uluslararası finansal kuruluşların teşviki ile 1993 yılı başında 9 orta ölçekli bölgesel kamu bankasının özelleştirilmesi için 3 yıllık bir program ilan eden hükümet

ilk özelleştirme girişimlerinin ardından asıl amacından uzaklaşarak yabancı rakipleri uzaklaştırma eğilimine girmiştir. 1999-2000 döneminde yabancı partnerleri kapsayan özelleştirme uygulamalarına yeniden girişen hükümet yabancı yatırımcıların ulusal bankacılık varlıklarının önemli bir kısmını elinde tutmasına olanak sağlamıştır. Özelleştirme uygulamalarının özellikle 2000'li yıllarda hızlandığı bu ülkede yabancıların bankacılık sektöründeki payı % 50'yi aşma eğilimindedir (Bonin and Hasan and Wachtel; 2005: 2160).

Finansal sektörler açısından bölgenin en liberal ülkesi Macaristan'dır. Macaristan hükümeti politik değişimden çok önce yabancı bankacılık aktivitelerini teşvik etmiş ve 1985 yılından itibaren üç yabancı bankanın sektöre girişine izin vermiştir. Bu ülkede 1996 yılı sonunda dört büyük kamu bankasından üçü stratejik nitelikli yabancılara satılmıştır. Bu yönüyle Macaristan'ın özelleştirme sürecinde en agresif politikayı izleyen ülke olduğu ifade edilmelidir. Özelleştirme programı sonunda ülkede yabancıların sektördeki payı % 60 düzeyine ulaşmıştır (Montgomery; 2003: 2).

Makroekonomik istikrarsızlık ve finansal sektörün riskli konumu Bulgaristan'da 1990'lı yılların ilk periyodunda bankaların özelleştirilmesini önlemiştir. Bu ülke bankaların özelleştirilmesine ancak 1990'lı yılların sonunda başlayabilmiştir. Döviz Kuru Kurulu'nun oluşturulması ve makro ekonomik istikrarın sağlanmasından sonra, Bulgaristan hükümeti ilk bankasını 1997 yılında bir yatırımcı konsorsiyuma özelleştirmiştir. 2000 yılı sonunda Bulgaristan'daki en büyük 10 bankadan 8'i yabancı tarafından satın alınmıştır.

Romanya geçiş ekonomileri arasında bu süreçte en geride kalan ve en ağır hareket eden ülke olmuştur. BRD'in 1999 yılında Societe General'e satıldığı tarihi kadar en büyük üç banka kamu niteliğinde kalmıştır. Tasarruf bankaları hala kamu kuruluşu niteliğindedir (Bonin and Hasan and Wachtel; 2005: 2160).

c) Kurumsal Performans

1990'lı yıllarda ön plana çıkan gelişmelerden biri olan kamu bankalarının özelleştirilmesi politikası temelde sektörde etkinliğin gelişmesini sağlayacak bir dinamizmi yaratmayı amaçlamaktaydı.

Ancak özelleştirme süreci sonunda ortaya çıkan sonuçları ölçmek her zaman tam olarak mümkün olamamaktadır. Çünkü her ülke kendine özgü koşullara sahiptir.

Buna karşılık, özelleştirme programlarının kurumsal ve sektörel sonuçlarını karşılaştırmalı bir zeminde ölçmeye dönük çeşitli girişimlere rastlanmaktadır. 22 ülkenin analiz edildiği bir çalışmada özelleştirilmiş bankaların sürecin hemen sonrasında karlılıklarında artış gözlemlendiği ancak etkinliklerinin azaldığı ayrıca bu bankaların daha yüksek bir kredi riski ile karşı karşıya kaldıkları belirlenmiştir. Buna karşılık uzun dönemde hem etkinlik hem de kredi riski açısından özelleştirilen bankaların gelişme kaydettikleri anlaşılmıştır (Boubakri et al; 2005: 2039).

Öte yandan özelleştirme programlarının uygulamaya konulduğu gelişmekte olan bazı ülkelerde sonuçlar gecikmeli bir periyotta gözlenmektedir. Örneğin 1990-2001 döneminde Nijerya'da kamu bankalarının özelleştirmesinin sonuçlarının analiz edildiği bir çalışmada satışın kurumsal performansı olumlu yönde etkilediği buna karşılık kamunun özelleştirilen kuruluşlarda sınırlı da olsa payını korumasının kurumsal performans üzerinde negatif sonuçlar yarattığı saptanmıştır (Beck and Cull and Jerome; 2005: 2378).

B. YENİ SEKTÖREL ÇEVRE: YENİ BANKACILIK VİZYONU

1. Teknolojik Alt Yapıda Devri

İletişim ve veri işleme teknolojilerindeki gelişmeler özellikle 1980'li ve 90'lı yıllarda bankacılık sektöründe temel itici güç konumunda olmuştur.

a) Bilgi Teknolojileri

Günümüzde bilgi teknolojileri organizasyon yapılarını yeniden tanımlamada, stratejik kapasiteleri geliştirmede ve rekabet avantajı elde etmede önemli bir faktör olma eğilimindedir. Özellikle bilgisayar ve network teknolojisindeki gelişme ve buna ilave olarak telekomünikasyon alt yapısındaki dönüşümler son 10 yıllık dönemde bilgi teknolojileri yatırımlarının uygulama ölçeğini genişletmektedir. Sektörel alt yapı bilgi teknolojileri, telekomünikasyon teknolojileri ve finansal üretim teknolojileri de dahil olmak üzere geniş bir teknoloji ağı

kullanma olanağına kavuşmaktadır. Teknoloji alanında yenilikler kurumsal rekabet davranışları yanında piyasa mekanizmalarını da dönüştürmektedir (Northcott; 2004: 26).

Teknolojik dönüşüm önemli bir öncelik haline geldiği bu süreç şirketlerin bilgi teknolojilerine dönük yatırımlarını da yönlendirmektedir. Nitekim 1990'lı yıllarda sermaye harcamalarının sadece % 5'ini bilgi teknolojilerine harcayan ABD firmaları 2000'li yıllarda bu oranı % 50'ler düzeyine çekmişlerdir. Bu ülkede finansal kuruluşlar bilgi teknolojilerine ilişkin harcamalarının % 80'ini yenileme ve bakım giderlerine ayırmak zorunda kalmaktadırlar (Cocheo; 2004: 42).

Bu eğilimin sadece gelişmiş ülkelerle sınırlı olduğunu düşünmek yanlıttır. Gelişen ülkelerin de teknolojik alt yapılarını yenilemeye dönük yatırım bütçelerini artan ölçülerde yükselttikleri açıktır. Örneğin Nijerya, teknolojik alt yapısını geliştirmeye dönük kapsamlı yatırım harcamalarına yönelmiştir. Bu yatırımların özellikle elektronik ticaret ve internet bankacılığı alanına kaydığı görülmektedir (Kamel; 2005: 306).

Teknoloji bütçesi, küresel düzeyde yıllık 2 trilyon doları aşma eğilimindedir. Bu tercihin arka planında yatan motivasyon bilgi teknolojilerinin giderek bir rekabet silahı haline dönmesidir (Çavuşoğlu; 2003: 1).

Bankacılık teknolojisindeki alt yapıdaki dönüşümü 1970'li yıllara kadar gitmektedir. ATM makinelerinin bankacılık sektörüne girmesinden sonraki dönemde teknoloji bankacılık sektörünün değişiminde ciddi bir rol oynamıştır. 2000'li yıllar sanal bankacılık anlayışının geliştiği bir dönemin habercisidir. Bu süreçte geleneksel bankacılık fonksiyonları dönüştürülmüş ve sanal bir ortama aktarılmıştır. Özellikle internet erişiminin hemen her ortamdan mümkün olması bu geçişi destekleyen bir alt yapı sağlamaktadır. Sonuçta 1980'li yılların başında sınırlı sayıda kişinin yararlanabildiği ATM'ler günümüzde klasik teknolojik donanım olarak kabul edilmektedir (Udin; 2007: 1).

Bilgi teknolojilerindeki yenilikler bankaların rutin operasyonlarda performansını geliştirirken, müşteri ile doğrudan ve daha kolay iletişim kurmalarına da olanak sağlamaktadır. Özellikle finans ve sigorta

endüstrisinin telefon ve internet teknolojisine dayalı çağrı merkezi operasyonlarını daha yoğun kullanmaları müşteri ile doğrudan iletişim kuran networkların kurulmasına olanak sağlamaktadır (Giga and Hoel; 2003: 7).

Öte yandan web tabanlı ve bilgi teknolojilerinin etkinliğinin artmasına paralel olarak birçok banka faaliyet alanlarını yurt dışı operasyonlara genişletebilme olanağı bulabilmektedirler. Buna bağlı olarak sınır aşan bankalar daha yüksek kazanç ve karlar elde etmekte, piyasa segmentlerini şube açmadan çeşitlendirebilmektedirler. Çok daha önemlisi, büyüme operasyonlarını böylece daha düşük maliyetli olarak gerçekleştirebilen bankalar, piyasa paylarını güçlü bir müşteri ilişkileri ağı ve daha geniş bir ürün çeşitliği ile destekleyebilmektedirler (Uppal and Rimpi; 2006).

Buna karşılık, bilgi temelli teknolojik devrim sektördeki herkes tarafından aynı ölçüde heyecan verici bulunmamaktadır. Teknoloji ile ilgili en temel problem alanı, self-servis ve şubelerde kişisel iletişim arasındaki çelişkiyle ilişkilidir. Teknoloji her ne kadar daha yüksek verimliliğe ve maliyet tasarruflarına olanak sağlıyor olsa da, kişisel iletişimi sınırlaması nedeniyle müşteri kayıplarına yol açmaktadır.

ATM, telefon bankacılığı ve internet bankacılığına rağmen birçok müşterinin hala şubeleri tercih ettiği ve kişisel iletişime dayalı hizmet beklentisi içinde olduğu açıktır. Nitekim PriceWaterhouse Coopers 1998 yılında yapmış olduğu araştırmada finansal hizmetler konusunda müşterilerin tutum ve davranışlarına ilişkin ilgi çekici sonuçlara ulaşılmıştır. Deneklerin % 67'si, finansal hizmet ve ürünlere sadece internet yoluyla ulaşmaktan memnun olmadığını ifade etmiştir.

İkinci olarak, müşteri açısından bankacılık hizmetlerine bilgisayar tabanlı bir alt yapıda ulaşmak çeşitli problemlere yol açmaktadır. Teknoloji pahalı olduğu için düşük ve orta gelirli birçok müşteri için bir engel yaratmaktadır. İnternet kullanmak için, müşterinin mutlaka telefon, modem ve internet sağlayıcısına gereksinimi vardır, bu durum birçok düşük gelirli kişinin taşıyamayacağı bir yük yaratmaktadır.

İnternet bankacılığı açıkça kırsal ve uzaktaki müşteriler için hizmet sağlamada güçlü bir potansiyel yaratmaktadır ancak kullanımı birçok ülkede yeterince yaygın değildir. Avustralya'da yapılan bir çalışmada

kırsal, bölgesel ve uzak deneklerin % 30'unun bilgisayarı olduğu, % 90'nun ise interneti hiç kullanmadığı, % 4'ünün ise interneti sadece birkaç kez kullandığı saptanmıştır. ABS istatistik grubu merkez şehirler dışındaki yerleşim yerlerindeki konutlardan sadece % 8'inin internet erişimine sahip olduğu görülmüştür (ILO; 2001: 13).

Nihayet, teknolojik dönüşüm sektörde istihdam edilen çalışanları zorlamaktadır. Çalışanlardan artık çoklu görevleri yürütebilecek bir vasıflılık düzeyine sahip olmalarını zorunlu kılmaktadır.

Sorunun bir diğer boyutu ise, mahremiyet alanı ile ilgilidir. Çalışanları elektronik olarak izleme olanaklarının gelişmesi sektörde bir diğer tartışma gündemi yaratmaktadır. Aslında bankacılık niteliği gereği güvenlik konseptinin ön plana çıkmasına yol açmaktadır. Kapalı devre kameralar gibi güvenlik sistemleri riski minimize etmek amacıyla tüm bankaların doğal donanımıdır. Ancak bu tür sistemlerin koruyucu etkisi yanında, çalışanların kendilerini sürekli kontrol ve gözlem altında hissetmeleri önemli bir baskı unsuru halini dönüşmektedir.

Tartışmaların yoğunlaştığı alanlardan biri de çağrı-merkezi teknolojileridir. Çalışanları sürekli kontrol altında tutma olanağı veren bu teknolojiler, işverene personelin çağrı almadığı periyotları, arayanlarla neler konuştuğunu ve hattakileri ne süre beklettiğini kontrol etme olanağı vermektedir. Bu durum, zaman baskısının artmasına, monotonluğa ve kontrol düzeyinin yükselmesine zemin hazırlarken, psikolojik açıdan stresli bir iş anlayışının gelişmesine ve bireysel tatminsizliğe de yol açmaktadır (Giga and Hoel; 2003: 7).

b) Elektronik Bankacılık (E-Bankacılık)

Sektörde ön plana çıkan gelişmelerden biri de elektronik bankacılıktır (e-banking). Müşterinin talep ettiği enformasyona ve bankacılık işlemlerine telefon, bilgisayar ve televizyon aracılığıyla ulaştığı hizmetin niteliğini tanımlayan elektronik bankacılık kavramı, gerçekte finansal süreçleri hazırlamak, yönetmek ve kontrol etmek amacıyla kurumla müşteri arasında geliştirilen elektronik bağa atıf yapmaktadır. Elektronik bankacılık hizmetleri için oldukça geniş bir dağıtım kanalı mevcuttur: (a) İnternet bankacılığı (online bankacılık), (b) telefon

bankacılığı, (c) TV temelli bankacılık, (d) mobil telefon bankacılığı ve (e) PC bankacılığı (offline bankacılığı) (Liuhto et al; 2007: 164).

Elektronik bankacılığın en çarpıcı yansıması internet bankacılığıdır. Finansal sektörün internetin yarattığı yeni bir devrim sürecinde olduğuna ilişkin kanaatler giderek güçlenmektedir. İnternet ve dijital televizyon, akıllı kartlar ve gelişmiş mobil telefonlar gibi ilişkili teknolojiler finansal hizmetler için yeni problem alanları da yaratmaktadırlar. Kurulum ve işlem maliyetleri oldukça düşük olduğu için İnternet bankacılığına geçmek kolay ve ucuz olduğu gibi daha rekabetçi ürünlerin üretilmesine de zemin hazırlamaktadır.

Kurumsal açıdan internet bankacılığı sektör açısından önemli avantajlar yaratmaktadır. Bilgisayar ve bilgi yönetim sistemi, böylece etkinliği artırarak operasyonel maliyetleri düşürmektedir.

Finansal hizmetlerin tüm boyutlarını etkileyen bir potansiyele sahip olan internet bankacılığı maliyetlerin azaltılmasına imkan vermekte müşterinin hizmet ve ürünlere ulaşmasında yeni kanallar yaratmaktadır. United States Office of the Comptroller of the Currency'nun verilerine göre, ATM'lerdeki bankacılık işlemleri vezne işlemlerine oranla dört kat daha ucuzdur. Bu oran, internet bankacılığı söz konusu olduğunda 1/100'e yükselmektedir. Ayrıca, elektronik faturalama, ekstreleme ve postalama maliyetlerinde ciddi tasarruflara olanak sağlamaktadır. E-bankacılığın sektörde pazarlama ve satış için gerekli fiziksel alt yapı ve şubeleşme gereksinimini azalttığı da görülmektedir (ILO; 2001: 12).

İkinci olarak, teknolojik gelişmeler ofis otomasyonunda büyük avantajlar sağlamaktadır. Veri işleme gereksinimi nedeniyle yatırımların bilgisayar teknolojisine yöneldiği sektör internet alt yapı teknolojilerinin hızla genişlemesiyle önemli bir işgücü tasarrufu yaratabilmektedir. Ayrıca İnternet bankacılığı, kurumsal açıdan veri toplama imkanlarını ve buna dayalı politika geliştirme kapasitesini desteklemektedir (Giga and Hoel; 2003: 7).

Öte yandan kurumsal açıdan internet alt yapısı bankacılık hizmetlerini doğrudan ve çok daha hızlı bir zeminde sunabilmeyi mümkün hale getirmektedir. Böylece sektör müşterisiyle doğrudan ilişki kurarak, telefon ve internet servisiyle yeni hizmetler sunabilmektedir.

Üçüncü olarak, iş akışlarının geliştirilmesi ve daha etkin bir şekilde yönetilmesini mümkün kılan internet alt yapısı, bu şekilde karar alma sürecini hızlandırırken, kurumsal iletişimin etkinliğini de güçlendirmektedir (Murphy; 1998: 26).

Bu etkinlik özellikle standartlaşmış ürünlerin geliştirilmesi, süreçlerin otomasyonu, yeni kredi değerlendirme programlarının geliştirilmesi, içsel veri transferi organizasyonu ve şube ağları ile süreçlerin merkezileşmesi yoluyla yaratılmaktadır. Yeni teknolojik alt yapı, müşterilere ilişkin verilerin kapsamlı analizlerini mümkün kılmakta, bilginin fiziksel olarak çok uzak bölgelere transferini hızlandırmakta ve bankacılık hizmetlerine uzaktan erişmeye olanak sağlamaktadır. Tüm bunlar yeni iş alanlarında farklılaştırmayı desteklerken risk yönetimi ve enformasyon için gerekleri araçları da geliştirmektedir (ILO; 2001: 12).

Nihayet, internet bankacılığının bir diğer avantaj ise, teknoloji odaklı istihdam olgusudur. Bilgisayar tabanlı işler her ne kadar fiziksel açıdan çok daha sınırlı bir çaba gerektirse de, bilişsel yoğunlaşmayı daha güçlü bir şekilde talep etmektedir. Sektöre bilgi teknolojisinin girmesi çalışma yöntemlerini etkilemekte, aynı zamanda uzaktan çalışma ve network sistemi nedeniyle çalışma birimlerini ve yöntemlerini etkilemektedir (Giga and Hoel; 2003: 7).

İnternet bankacılığının müşteriler açısından da ciddi kazanımlar yarattığı açıktır. Öncelikle e-bankacılığın sektörde müşteri açısından anlamı, bankacılık hizmetlerinin günün her saatinde ulaşılabilir olmasına olanak sağlamasıdır. Böylece hem kurumsal hem de bireysel müşteriler finansal hizmetlerine evlerinden ya da ofislerinden çıkmadan ulaşma olanağına kavuşabilmektedirler. Örneği kredi veya kredi kart başvuruları, yeni hesap açma veya mevcut hesapların tasfiye edilmesi, tasarrufların yatırım araçlarına aktarılması ve transfer işlemi gibi her türlü bankacılık hizmeti online üzerinden ve birçok durumda da anında sonuçlandırılabilir (Udin; 2007: 2).

c) Biometrik Teknolojiler

İnsan karakteristiğini okuyan ve yorumlayan biometrik araçlar son 20 yıllık periyotta ön plana çıkan bir diğer teknolojik devrim alanıdır. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarıyla birlikte güvenlik konsepti

çerçevesinde ön plana çıkan biometrik teknolojiler son yıllarda birçok sektörde uygulama zemini bulmaktadır (Bielski; 2000: 54).

Biometrik teknolojiler klasik şifreleme (password) temelli güvenlik anlayışından çok daha güçlü bir güvenlik zemini yaratmaktadır. Pinler, smart kartlar ve benzeri klasik güvenlik araçlarının çalışma riski güvenli bankacılık işlemlerini sınırlayan bir unsur içermektedir. Bu tür sistemler özellikle finansal kurumların giderek daha fazla self-servis odaklı bir zeminde yapılması nedeniyle interteknoloji ve müşteri talepleri karşılama kapasitesini yitirmektedirler. Biometrik teknoloji donanımı ise, yeni beklentileri karşılama hedefiyle taraflara yüksek güvenli bir teknolojik bir alt yapı sunmaktadır.

Biometrik teknolojiler, fiziksel veya davranışsal karakterlere ilişkin unsurları içermektedir. Bu kapsamda parmak, yüz, ses, göz bebeği gibi biyolojik unsurlar teknolojik alt yapılarla koordine edilmektedir. Uygulamada elektronik parmak izi makineleri biometrik teknolojinin en yaygın olarak kullanılan biçimidir (Kaul; 2006).

Biometrik teknolojiler son dönemlerde finansal sektörlerde de uygulama olanağı bulmaktadır. Finansal hizmetlerde biometrik teknolojinin uygulanması Avrupa ve Asya'ya göre ABD'de daha ileri düzeydedir. Nitekim, ABD'de 20.000 banka şubesinde kasalara ulaşmada biometrik teknolojiler önemli bir rol oynamaktadır. Bu ülkede, iki bankanın bu alanda öncü bir rol oynadığı görülmektedir.

Bu bankalardan biri olan Bank United, 18.2 milyar dolarlık varlığı ve 155 şubesi ile Teksas'ta biometrik teknolojinin kullanılması açısından bir girişim başlatmıştır. Banka özellikle Houston, Dallas ve Fort Worth'daki Kroger süpermarketlerinde faaliyette bulunan şubelerinde biometrik teknolojileri test etmeye başlamıştır. Uygulama kapsamında müşterinin ATM'deki işlemlerini yapabilmesi için kameraya bakması yeterli olmaktadır.

Benzer biçimde Wells Fargo ve Cash Amerika, sistemi ortak olarak kullanma kararı almışlardır. Sistemde müşteri, yüz tanınırlığı yoluyla biometrik teknolojiden yararlanmaktadır. Uygulama ATM'lerde ve check-cashing makinelerinde hizmet vermeye başlamıştır.

Biometrik teknolojiyi destekleyen yaklaşımlar bu alt yapının evrensel düzeyde kullanıma sunulması gerektiğini savunmaktadırlar. Buna karşılık yaygınlığı hala oldukça sınırlı düzeyde kalan biometrik teknolojilere birçok büyük bankanın duyduğu ilgi somutlaşmış değildir. Özellikle yüksek maliyet, bu teknolojilerin yaygın şekilde kullanılmasını sınırlayan en temel unsurdur. Ancak yarattığı yüksek güvenliklili alt yapı ile kıyaslandığında maliyet aslında göreceli olarak oldukça avantajlı bir konumdadır. Ayrıca fiyatlarda da hızlı bir gerileme gözlenmektedir. Örneğin 1990'lı yıllarda % 90'lara varan gerilemeler kaydedilmiştir (Bielski; 2000: 54).

2. Yoğunlaşan Rekabet

Yoğunlaşan küresel rekabet ortamı, birçok sektörü olduğu gibi bankacılığı da ciddi biçimde etkilemektedir. Özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısında başlayan periyot, sektör için daha karmaşık ve rekabetçi bir dönemin de habercisidir. Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, küreselleşme süreci, artan satın alma sofistikasyonu ve demografik değişimler bu değişim sürecinin itici değişkenleridir (Jagersma; 2006: 50).

Sektörde rekabeti zorunluluk haline dönüştüren parametrelerden birisi de bankacılık alanında sınırlayıcı düzenlemelerin giderek azalmasıdır. Bankacılık sistemi depresyon döneminden sonraki periyotta büyük ölçüde değişmeyen mevzuat yapısı içinde faaliyette bulunmuştur. 1970'li yıllarda ise, ekonomik koşullarda ve finansal piyasalarda gözlenen dönüşümler bu sınırlamaların kaldırılmasını ve deregülasyon açılımlarını gündeme taşımıştır (Broaddus; 2004: 2).

Deregülasyon politikaları, fiziksel uzaklıklara ve farklı kurumsal yapılara rağmen finansal şirketlerin küresel bir ölçekte rekabet etmesine olanak sağlamaktadır. Bilgi teknolojilerindeki gelişme, iletişim ve finansal alt yapıdaki teknolojik devrim, bilgi ve enformasyona daha geniş bir coğrafyadan ulaşabilme ve düşük maliyetli risk yönetimi sektörde kurumsal rekabeti teşvik eden faktörlerdir. Ayrıca sınır ötesi faaliyetlerini genişleten finansal olmayan kuruluşların pozisyonu rekabetçi koşulları desteklemektedir (Berger et al: 2002: 3).

Rekabet baskıları, hem sektöre hem de müşterilere avantaj sağlayacak şekilde bankaları daha etkin bir konumlanmaya itmektedir. Bu yöndeki arayışlar, finansal kurumları rekabet avantajlarını keşfetmeye zorlarken, hizmet çeşitliliğinin optimal düzeyini seçmeye yöneltmektedir. Sektörde melez kurumların ortaya çıkışına zemin hazırlayan yeni ürün konfigürasyonları, finansal kurumlar arasındaki sınırları gidererek daha flu hale getirmektedir (Boot; 1999: 55).

Değişim periyodunda bankalar açısından can simidi rolü oynayan aksiyonlardan biri konsolidasyon politikasıdır. Global ölçekte stratejik bir pozisyon kapma yarışı, daha büyük bir piyasa aktörü olmayı zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla ulusal hükümetler yabancı küresel kurumlardan kaynaklanan rekabete karşı yerel sektörü korumak için bankaları konsolidasyona teşvik etmektedirler. Bu yaklaşım, maliyet etkinliği ve daha güçlü kurumların yaratılabilmesi için büyük hacimli finansal operatörlerin kaçınılmaz olduğu tezini desteklemektedir (ILO; 2001: 3).

Konsolidasyonun sektörel rekabette bankalara katkısını çeşitli açıdan analiz etmek mümkündür. Her şeyden önce birleşme finansal kuruluşlara bilgi teknolojilerini daha ucuza elde etme ve daha etkin şekilde kullanma olanağı sağlamaktadır. Diğer bir ifade ile teknolojik gelişmenin yaratmış olduğu avantajlar birleşmelerle daha büyük bir ölçekte maliyet etkinliği ile yaratılabilmektedir. Bilgisayar networkları yoluyla müşteri ve ürün bilgi paylaşımı, şubeler arasında çok daha hızlı ve düşük maliyetli bir zeminde yaratılabilmektedir. Bu avantajlar daha büyük banka olma tercihini tetikleyen bir mekanizma oluştururken, teknolojik dönüşüm maliyetlerini paylaşma olanağı da vermektedir (Broaddus; 1998: 5).

Konsolidasyon ayrıca ölçek ekonomisi yaratmanın bir aracı olarak da görülmektedir. Birleşme ile arka ofis işlemlerini ve şube sayılarını azalma politikası ölçek avantajını yaratmada sıklıkla başvurulan bir opsiyon konumuna gelmiştir. Özellikle birleşmelerde bu seçeceğin yoğun biçimde uygulama alanı bulduğu görülmektedir (ILO; 2001: 3).

Rekabetçi koşullara ayak uydurmanın bir diğer aracı, maliyet etkinliğini ve verimliliği geliştirecek seçeneklerin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda verimliliği geliştirecek yeni ürünlerin, telefon ve internet bankacılığı gibi hizmetlerin sunumu, geleneksel bankacılık anlayışını

büyük ölçüde değiştirirken, rekabet yarışında bankalara gereksim duydukları lojistik desteği yaratmaktadır. Böylece, giderek agresif bir rekabetçi anlayışa yönelen bankacılık sektörü geçmişe oranla çok daha etkin olmak zorundadır. Ancak, gerek maliyet etkinliği gerekse verimlilik uygulamalarının çalışanlar üzerinde daha yüksek beklentiler yarattığı açıktır (Giga and Hoel; 2003: 6).

Nihayet, daha rekabetçi bir oyunda karlılıkların elimine olması sektörde geleneksel tutucu davranışların değiştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bankalar artık çok daha yoğun bir şekilde rekabet ederken, güvenlik ağlarını zorlayarak da olsa yeni fırsatları değerlendirme çabası içindedirler. Bankacılık niteliği taşımayan bazı aktiviteler, kar marjlarını yükseltirken, bu durum faaliyet ölçeğindeki genişlemeyi cazip bir seçenek haline getirmektedir. Güvenlik konsepti de bu açıdan geçmişe oranla ciddi biçimde genişlemekte ve esnemektedir (Broadus; 2004: 2).

3. Stratejik Pazarlama Anlayışı

Değişimin bankacılık sektöründeki yansımaları algılanandan çok daha geniş kapsamlıdır. Kullanılabilir bilginin hızla artışı, yeni küresel yatırım ve büyüme alanları, hızla bölünen talep yapısı, satış kanallarının çeşitlenmiş olması, kısalan ürün, proje ve süreç yaşam saykılı, yoğunlaşan ve genellikle fiyat temelli gelişen rekabet ortamı bu yansımaların uzantılarıdır (Jagersma; 2006: 50).

Bu trendler oldukça çatışmacı bir piyasa koşullarında meydana gelmektedir. Çünkü birçok banka küçülme, yeniden yapılanma, maliyet etkinliğini geliştirme politikaları ile ön plana çıkmaktadırlar. Diğer bir ifade ile, içsel odaklanma periyodunun ardından bankalar dışsal konulara odaklanmak ve gündemlerinin en üst sırasına stratejik pazarlama olgusunu yerleştirmek durumundadırlar.

Stratejik işletme pazarlama alanı (ya da stratejik endüstriyel pazarlama veya stratejik işletme-işletme pazarlama) ürün veya hizmetlerin stratejik olarak pazarlanmasıdır. Stratejik işletme pazarlaması zaman içinde gelişmiştir. Stratejik işletme pazarlaması için dört temel alandan söz edilebilir.

1. Satış dönemi (II. Dünya Savaşından 1950'li yıllara kadar), 2. Ürün veya hizmet dönemi (1960'lardan 1970'lere kadar), 3. Müşteri dönemi (1980'li yılların başından 1990'lı yılların ortasına kadar), 4. İhtiyaç odaklı dönem (1990'lı yılların ortasından sonraki dönem).

Her dönemin kendine özgü itici faktörleri olduğu gibi farklı stratejik pazarlama vasıfları ve farklı stratejik pazarlama unsurları tarafından karakterize edilmektedir.

Sektörde Citibank ve ABN AMRO gibi bankalar stratejik pazarlama alanındaki en başarılı örnekleri ortaya koymaktadırlar. Temelde karlılık ve daha yüksek piyasa alanı, ileri doğru stratejik olarak gelişen bir bankacılık anlayışını gerektirmektedir. Bu bankaların odak noktası müşteriye alternatif seçenekler sunulmaları, maliyetlerini minimize etmeleri ve yenilikçi yönetim anlayışını benimsemiş olmalarıdır (Jagersma; 2006: 51).

4. Birleşme ve Satın Alma Hareketleri

Konsolidasyon eğilimlerinin giderek güçlendiği finans sektöründe organizasyonların yapı ve aktivitelerinde önemli değişimlere yol açan birleşme ve satın alma hareketlerine ilişkin dört temel yansıma gözlenmektedir. Bunlar, aynı ülkede bankalar arasındaki birleşmeler, aynı ülkede sigorta şirketleri arasındaki birleşmeler, aynı ülkede banka ve sigorta şirketleri arasındaki birleşmeler ve uluslararası birleşmelerdir (Giga and Hoel; 2003: 6).

Ölçeği ve sektörü ne olursa olsun birleşme ve satın alma dalgası özellikle 1990'lı yıllarda küresel bir fenomene dönüşmüştür. Nitekim her yıl yaklaşık 4000 anlaşmanın gerçekleştiğine işaret eden Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD) verilerine göre, küresel ölçekte satın alma ve birleşme operasyonlarının değeri, bu dönemde yıllık ortalama % 42 oranında yükselerek dramatik ölçüde artmıştır. Operasyonların zirveye ulaştığı 1999 yılında ise, 24.000 operasyonu içeren birleşme ve satın alma işlemlerinin toplam değeri 2.3 trilyon doları bulmuştur (ILO; 2001: 3).

Bu eğilimden bankacılık sektörünün etkilenmemesi söz konusu değildi. Nitekim, 1990-2002 yılları arasında 13.500 anlaşmanın gerçekleştiği

sektörde, bu operasyonların toplam değeri 2.5 trilyon dolara ulaşmıştır. Birleşme ve satın alma işlemlerinin sayısı ve değeri özellikle 1990'lı yılların sonunda belirgin biçimde artmıştır. 1997 ile 2000 yılları arasında yıllık 1325 birleşme ve satın alma operasyonu yaratılırken, bu, 1990-1996 dönemine göre, % 52'lik bir artış yaşandığı anlamına gelmekteydi. Aynı dönemde yıllık 78 milyar dolardan 408 milyar dolara çıkan birleşme ve satın alma işlemlerindeki değer artışı ise, çok daha dramatiktir (Focarelli; 2005:1).

Aslında birleşme ve satın alma sürecinin son yıllarda ortaya çıkan bir olgu olmadığı açıktır. Örneğin ABD'de 1990'lı yıllarda yoğunlaşan son birleşme periyodundan önce dört periyodik dönemde de (1897-1904, 1916-29, 1965-69 ve 1984-89) benzer operasyonların ön plana çıktığı ve bu dönemlerin birleşme dalgası olarak tanımladığı görülmektedir (ILO; 2001: 13).

Buna karşılık son dönem gerçekleşen birleşme ve satın alma işlemlerinin ölçeği ve hacmi tüm dünyada politika yapıcılarının, araştırmacıların ve finansal basının ilgisini giderek daha fazla çekmektedir. Bu ilginin arka planında birleşme ve satın alma operasyonlarının küresel ölçekte finansal kurumların sıralamasını sürekli değiştirmesi yatmaktadır. Örneğin büyük bankacılık kuruluşları arasında son birleşme ve satın almalar (Bank of America-NationsBank, Bank One-First Chicago ve Norwest-Wells Fargo gibi) mali büyüklükleri açısından değerler açısından ABD tarihinin en büyük operasyonları arasında yer almıştır (Berger et al; 2000: 23).

Birleşmelere kamuoyunun gösterdiği ilginin bir diğer gerekçesi, bu operasyonların sektörde banka sayısının azalmasında önemli bir işlev görmüş olmasıdır. Örneğin ABD'de, 1980-1997 yılları arasında banka sayısı 12.333'ten 7122'ye gerilemiştir. Konsolidasyon trendi bu ülkede Bank One ve Nationsbank gibi güçlü bölgesel kurumların doğmasına yol açmıştır (ILO; 2001: 3).

Benzer deneyimlerin yaşandığı Avrupa'da konsolidasyon yerel ölçekte ve evrensel nitelikli bankaları kapsamaktadır. Örneğin Societe General ve Paribas ile UBS-Swiss Bank gibi mega birleşmeler kamuoyunda büyük sansasyon yaratmıştır. Çok büyük bankacılık organizasyonlarının

oluşması yol açan bu sınır ötesi birleşmelerde ortaya çıkan kuruluşlar dünyanın en büyük bankaları arasındaki yerini almıştır (Berger et al; 2000: 23). Öte yandan bu Kıta'da süregelen konsolidasyon sürecinin ekonomik boyutu yanında politik hedefleri de ihmal edilmemelidir. ABD'deki birleşmelerin önemli bir kısmını karakterize eden bölgesel genişleme Avrupa için de geçerlidir.

Avrupa'da sınır ötesi satın alma operasyonları özellikle Euro bölgesinde (European Monetary Union-EMU) ön plana çıkan bir eğilimdir. Birleşme ve satın alma operasyonlarını tetikleyen bir mekanizma işlevi gören EMU, ulusal finansal piyasaların entegrasyonu hızlandırmakta ve finansal hizmetlerde pan-Avrupa bakış açısının desteklenmektedir. Bu bölgede birleşme dalgasının yakın ve orta gelecekte şiddetlenerek sürmesi beklenmektedir (Boot; 1999: 56).

Avrupa bankacılığında 1994-2000 yılları arasında 120'si yerel, 31'ise ise, sınır ötesi toplam 151 birleşme ve satın alma operasyonu gerçekleştirilmiştir (Ayadi and Pujals; 2005: 11). Bu güçlü dalga, banka sayısının ABD'ye benzer şekilde gerilemesine zemin hazırlamıştır. Örneğin Fransa'da sektördeki oyuncuların sayısı % 43, Danimarka'da ise, % 57 oranında gerilemiştir (ILO; 2001: 3).

Konsolidasyon dalgasının Uzakdoğu'ya, Japonya'ya da ulaştığı gözlenmektedir. Bu ülkede Tokyo-Mitsubishi bank 700 milyar \$ varlığı ile birleşmenin bir ürünü olarak yaratılmıştır (Boot; 1999:36).

Gelişmiş ülkeler özellikle sınır aşan satın alma (% 90) ve birleşme (% 95) operasyonlarında en önemli alıcı ve satıcı konumundadırlar. Satın alma işlemlerinin % 5-10'u gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmektedir. Bunların çoğu (% 70'i) Latin Amerika ve Karayipler'de yaratılmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin yarattığı sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinin değeri 1991-95 döneminde 12 milyar dolardan, 1996-99 döneminde 61 milyar dolara yükselmiştir (ILO; 2001: 3). Örneğin AB ülkelerinde 1994-1997 yılları arasında gerçekleşen işlemlerin toplam değeri 60 milyar € düzeyinde iken, bu değer 1998-2000 döneminde 200 milyar €'yu aşmıştır. 1990'lı yılların ikinci periyodunda yıllık değer operasyonların sayısal artışından daha hızlı yükselmiş ve 2000 yılında zirve noktasına ulaşmıştır. Global verilerle kıyaslandığında sonuçlar, AB

bankacılık sektöründe birleşme ve satın alma aktivitelerinin güçlü büyüme eğilimini teyit etmektedir (Ayadi and Pujals; 2005: 12).

Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerden yapılan satın alma operasyonlarının değeri ise, 1991-95 döneminde 8 milyardan dolardan 1996-99 döneminde 30 milyar dolara yükselmiştir (ILO; 2001: 3).

Satın alma operasyonları gelişmekte olan ve geçiş ekonomileri için birleşmelerden çok daha önemlidir. Yükselen piyasalarda sınır aşan birleşme ve satın alma hacmi, 1999 yılında gerileme kaydetmiştir. Bunun nedeni Latin Amerika'da özelleştirme sürecinin büyük ölçüde azalmasıdır. Bu ülkelerde sınır aşan birleşme ve satın alma operasyonlarının değeri, 1998 yılında 64 milyar dolardan, 1999 yılında 37 milyar dolara gerilemiştir.

Gelişen Asya piyasalarında ise, birleşme ve satın alma işlemlerinin grafiği yükselme eğilimini sürdürmektedir. Özellikle 1997 Krizi'nden daha çok etkilenen ülkelerde bu sürecin belirgin olduğu açıktır.

Nihayet, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde sınır aşan birleşme ve satın alma sözleşmelerinin toplam değeri 1998 ile 1999 yılları arasında 5 milyar dolardan 10 milyar dolara çıkarak ikiye katlanmıştır.

Bu birleşme ve satın alma işlemlerine dayalı konsolidasyon süreci kamu oyunun ilgisini özellikle istihdam boyutuyla ciddi biçimde çekmektedir. Gerçekte birleşmenin ilan edilmesi aslında aynı zamanda yeni organizasyonda maliyet azaltıcı işten çıkarmaların duyurulmasıyla eş zamanlı olarak yapılmaktadır. Birleşen iki kuruluş bu sürecin avantajlarından yararlanmak için operasyonlarını tek çatı altın toplamaya girişerek işgücü tasarrufuna gitmektedirler (ILO; 2001: 4).

II. FİNANSAL LİBERALİZASYON ve KÜRESELLEŞME

Uluslararası finansal sistemin gelişimi iki ayrı dönemsel periyoda işaret etmektedir. Bunlar, I. Dünya Savaşı'ndan 1970'li yıllara kadar süren döneme refere eden finansal kontrol sistemi ve 1970'lerden sonraki periyodu tanımlayan finansal liberalizasyon sistemidir. Sermaye kontrolleri ve finansal regülasyon geleneği muhafazakar finansal sistemin kardinal niteliğini yansıtan değişkenlerdir. Günümüzde

uluslararası finansal sistemi karakterize eden temel parametreler ise, finansal deregülasyon politikaları ve küreselleşme eğilimidir.

A. LİBERALİZASYON POLİTİKALARININ ROLÜ

1. Muhafazakâr Geleneğin İflası

Finansal kontrol yöntemi, makro ekonomik politikanın ötesine geçen politika yapıcılığına ilişkin genel yaklaşımın bir parçası ve uzantısıdır. Tarihsel olarak birçok ekonomi finansal piyasaları doğrudan kontrol etmeye yönelmiştir. Özellikle 1920'li ve 1930'lu yıllardaki iflas dalgasının ardından mevduatı güvence altına alan katı yasal düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur. Mevzuat ayrıca bankaların rekabet alanını da ciddi biçimde kontrol altına almıştır (Broaddus; 2004: 1).

Sermaye kontrolü bu açıdan finansal kaosun engellenmesinde kritik bir politika argümanı olarak algılanmıştır. Savaş periyodu döneminde geniş bir şekilde kullanım alanı bulan bu yaklaşım özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik ve finansal sistemi yeniden yapılandırmaya yönelik hükümetlerin benimsedikleri bir müdahale aracı konumuna yükselmiştir (Wyplosz; 2002: 5).

Bu dönemde finansal kontrol argümanının yaygınlaşmasına hizmet eden uluslararası gelişmeler de yaşanmıştır. Nitekim 1944 yılında, Bretton Woods Konferansı sermaye kontrolü ve uluslararası finans akışlarına ilişkin sınırlama prensiplerini kabul ederken, IMF de, Kuruluş Sözleşmesi'nde bu politikaya atıf yapmıştır.

Bu çerçevede hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, sermaye kontrolüne ilişkin çeşitli politikaları geliştirmeye yönelmişlerdir. Bazı ekonomilerde sermaye kontrolü ulusal bağımsızlığın bir yansıması olarak değerlendirilmiş ve resmi, yasal ve politik enstrümanlarla desteklenen muhafazakar bir gelenek yaratmıştır. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde sermaye kontrolü politikaları kırılğan finansal piyasaları ve ithal ikame stratejisine dayalı sektörleri korumayı hedeflemiştir. Böylece finansal sistemde hükümetlerin müdahaleci politikaları için oldukça güçlü bir meşruiyet zemini yaratılmıştır (Kwon; 2004: 73).

Para, kredi ve sermaye malları hareketleri ile doğrudan yabancı yatırımları ve portföy hareketlerini sınırlandırmayı amaçlayan regülatif

politikalar uygulamada iki biçimde somutlaşmıştır. Bunlar doğrudan sermaye kontrolüne ilişkin araçların kullanılması veya şubeleşmeye dönük sınırlamalardır. Doğrudan sermaye kontrolü araçları arasında ise, faiz oranlarının belirlenmesi, kur düzenlemeleri, yüksek rezerv gereksinimleri, vergi politikaları, yatırım ve kredi düzenlemeleri ile ticari limitler ön plana çıkmaktadır (Buch; 2002: 50).

Bu politik tercihlerin kaynağında sermaye akışlarının döviz rezervlerini tüketme ve kur sistemini istikrarsızlaştırma endişesi yatmaktaydı. Hükümetlerin finansal piyasaları regüle etmeye yönelmelerinin bir diğer gerekçesi kredileri stratejik sektörler yöneltirilmeye ve ödemeler dengesini düzenlenmeye istegidir. Böylece volatil kısa dönemli sermaye akışlarının ve bankacılıkta rekabetin sınırlandırılması, finansal aktiviteleri vergilendirme kabiliyetinin ve yerel tasarrufların korunması umulmuştur (Kwon; 2004: 73).

Buna karşılık, finansal baskı politikalarının beklenen sonuçları yaratmadığı açıktır. Çünkü finansal sınırlamalar uygulamada rasyonel olmayan politik davranışları teşvik edici bir kültürün gelişmesine yol açmıştır. Özellikle kur politikasıyla çelişen makro ekonomik tercihler mali krizlerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Eichengreen ve Mussa tarafından 1998 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada bu sonuç açık biçimde teyit edilmiştir (Wyplosz; 2002: 5).

1970'li yıllarda muhafazakar yaklaşım Neo-liberalizm akımların saldırısına hedef olmuştur. Adam Smith'in ekonomik felsefesinin çağdaş yorumunu temsil eden Neo-liberalizm, özellikle finansal regülasyon veya sermaye kontrolü uygulamalarını ciddi biçimde eleştirmiştir. Finansal piyasaların kredi tahsisinde başat aktör olması gerektiği ve sektörün hükümetlerin müdahalesinden arındırılmasının kaçınılmaz olduğu ileri sürülmüştür.

Neo-liberal perspektif, faiz oranlarının belirlenmesi, kredi programlarının yönetilmesi ve rezerv gereksinimleri gibi finansal kontrol politikalarının terk edilmesi haline ekonomik gelişme potansiyelinin sürdürülebilir olabileceği savunmuştur. Böylece istikrarlı büyüme hedefi küresel bir sinerjiye dönüşebilecektir. Çünkü finansal liberalizasyon tasarrufların küresel ölçekte daha etkin bir şekilde

dağılmasına olanak sağlayacak, bu süreç kapital zengini ülkelerden kapital kıtlığı çelen ülkelere sermaye akışını destekleyerek, bu ülkelerde refahı geliştirecek ve kaynakların en üretken alanlara yöneltilmesini mümkün kılacaktır (Kwon; 2004: 73).

2. Liberalizasyon Çağı

Yeni yaklaşım, uluslararası finansal sistemde liberalizm çağının başladığını duyurmaktaydı. Finansal sektörde deregülasyon ve liberalizasyon büyük ölçüde neo-liberal politik süreçlerle eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Neo-liberal felsefe deregülasyonu teşvik eden bir rol oynarken, bu süreç birçok ülkede ciddi bir politik değişim konteksiyle paralel bir zeminde gelişmiştir (Williams: 2006: 413).

Politik türbülans gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkeyi çeyrek asrı aşan bu periyotta bankacılık ve finansal sistemlerini liberalize etmeye yöneltmiştir. İletişim alt yapısındaki teknolojik gelişmeler ve yeni finansal enstrümanlar entegre ve liberalize edilmiş bir uluslararası sistemin gelişmesine desteklemiştir (Patti and Hardy; 2005: 2407).

Finansal sistemin liberalize edilmesi aslında üretimin küresel ölçekte küreselleşmesinin doğal bir yansımasıdır. Ulusal mali sistem, finansal liberalizasyon süreciyle global ekonomiye entegre olmaktadır. Böylece karşılıklı bağımlı networkları kapsayan bir dünyanın yaratıldığı açıktır. Bu fenomen mal, hizmet ve sermaye akışlarının uzun mesafeli transferini destekleyen bir ortamın gelişmesini mümkün kılarken, ülkelere, finansal kurumlara, tasarruflara ve yatırımcılara küresel finansal piyasalarda sınır ötesi işlemleri gerçekleştirme olanağı vermektedir (Kwon; 2004: 75).

Finansal liberalizasyon süreci çeşitli anahtar aktörler ve çevresel koşulları ön plana çıkarmaktadır. ABD, "Çok Taraflı Yatırım Anlaşması" (Multilateral Agreement on Investment) yoluyla OECD ülkeleri arasında finansal liberalizasyonu legalize etmeye çalışmış ve çok taraflı müzakereleri teşvik etmiştir. İdeolojik arka planı Neo-liberal görüşlerle biçimlenmiş olan ABD Hazine Departmanı ve Wall Street, "Washington Konsensüsü"nü (Washington Consensus) dizayn ederek, IMF ve Dünya Bankası ile birlikte finansal liberalizasyon için teorik bir zemin yaratmıştır. Liberalizasyon politikalarının uygulamaya geçirilmesinde Japonya ve AB'nin rolü de yadsınamaz. Bu aktörler uluslararası finansal

sistemde doğrudan yabancı yatırım ve portföy hareketleri açısından en büyük paya sahip olan ülkelerdir.

Bu sürecin anahtar nitelikli uluslararası organizasyonları (IMF, Dünya Bankası OECD ve WTO) küresel finansal sistemi yönlendirmede önemli bir role sahiptirler. Bu kuruluşlar çeşitli anlaşmalar ve kurullarla küresel bir finansal sistemi inşa etmek amacıyla işbirliği yapma eğilimindedirler. Uluslararası organizasyonların üyeleri finansal deregülasyonda oldukça önemli roller üstlenmişlerdir. Örneğin 1961 yılında OECD ülkeleri arasında “Sermaye Hareketlerinin Liberalizasyonu Sözleşmesi” (Code of Liberalisation of Capital Movements) ve 1995 yılında WTO kapsamında imzalanan “Finansal Hizmetler Sözleşmesi” (Financial Services Agreement-FSA) partnerleri finansal deregülasyona zorlamıştır (Kwon; 2004: 76).

Çok taraflı sözleşmeler uluslararası finansal sistemde oyunun kurallarını tanımlamada önemli bir işlev görürken, ilgili ülkeleri de politika ve kurumlarını belirli açılardan değiştirmeye zorlamaktadır. Değişim baskısı, kapsamlı reformları toplumsal ve politik gündemin önceliği haline getirmektedir. Reformlar özellikle ticaret politikasının liberalizasyonu, sermaye kontrolünün deregülasyonu, finansal piyasaların küresel yatırımcılara açılması, kamu finansal kurumların özelleştirilmesi, piyasa temelli güvencelerin getirilmesi, faiz oranlarıyla ilgili sınırlamaların liberalize edilmesi ve kredilendirmede sınırlamaların kaldırılması biçimde somutlaşmaktadır (Patti and Hardy; 2005: 2407).

3. Uluslararasılaşması ve Regülasyon

Finansal liberalizasyon uzun ve aşamalı bir süreçtir. Bu olgu üç aşamalı bir periyotta gerçekleşmiştir.

a) Finansal Uluslararasılaşma

Gelişmiş ülkelerde 1970’li yıllarda başlayan finansal liberalizasyon sürecinin ilk aşaması kapalı ulusal finansal sistemlerin dolaylı olarak uluslararasılaşmasını temsil etmektedir (Prates and Paulani; 2007: 32). Bu yıllarda Bretton Woods parasal sisteminin çökmesinin bir sonucu olarak bu ekonomiler dalgalı kur sistemini benimsemiş ve yerel parasal politikaları belirli ölçülerde liberalize etmeye yönelmişlerdir. Buna karşılık, liberalizasyon süreci ilk aşamalarda oldukça ağır ilerlemiş ve

dönemin sonuna kadar ABD, Kanada ve İsviçre dışında tamamlanamamıştır (Kwon; 2004: 74).

Finansal kontrol sisteminden finansal liberalizasyon dönemine geçişte en güçlü finansal aktör olan ABD, uluslararası finansal sistemin dönüştürülmesinde oldukça önemli bir rol oynamıştır. Örneğin kapital akışını sınırlayan en önemli mekanizma olan International Equalization Tax (IET)’in 1973 yılında lağvedilmesi, Aralık 1981 tarihinde “Uluslararası Bankacılık Kolaylıkları” (International Banking Facilities-IBFs) mevzuatının uygulamaya konulması ve 1984 yılında Euro-marketlerde hazine tahvillerinin işlem göremesi, finansal piyasaların açılmasına ilişkin önemli sonuçlar doğurmuştur. Finansal liberalizasyonun teşvik edilmesinde oldukça güçlü bir etki yaratan ABD, özellikle Bretton Woods uluslararası para rejiminin dönüştürülmesinde stratejik bir rol oynamıştır (Kwon; 2004: 77).

b) Thatcher Doktrini

Deregülasyon sürecinin ikinci aşaması 1980-85 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bazı yazarlar buna “kreditörlerin diktatörlüğü” adını vermektedirler. Bu dönem Margaret Thatcher’ın neoliberalizm doktrini ile başlayan yeni bir çağı tanımlamaktadır. Bu dönemde ABD ve İngiltere gibi merkez ülkeler finansal piyasaları liberalize ederek uluslararası sermaye akışını desteklemişlerdir. Bu politika, ulusal finansal piyasaların uluslararası yatırımcılara açılımını mümkün kılarken, özellikle Latin Amerika ülkelerini küresel sermaye hareketleri için ciddi bir cazibe merkezi haline getirmiştir (Prates and Paulani; 2007: 32).

Thatcherizm döneminde gelişmiş birçok ülkenin finansal liberalizasyona yönelmesini destekleyen ve finansal küreselleşmeyi güçlendiren çeşitli parametreler mevcuttur. Her şeyden önce küresel finansal piyasaların hızla büyümesi ve transformasyonu ile çok uluslu şirketlerin özellikle 1980’li yıllardaki pozisyonu finansal liberalizasyon trendini hızlandırmıştır. Ayrıca ABD’de Reagan politikaları deregülasyon politikalarının uluslararası sermaye akışlarını hızlandırmasına yol açmış ve bu durum gelişmiş ülkelerde sermaye kontrolünün kaldırılmasına zemin hazırlamıştır. Nihayet, iletişim teknolojilerinin ve Euromoney

piyasalarının büyümesi finansal liberalizasyonu teşvik eden bir alt yapı yaratmıştır (Kwon; 2004: 74).

c) Karşılıklı Bağımlılık

1986 yılında başlayan son aşama ise, piyasalar finansal yoluyla karşılıklı ulusal sistemlerin bağımlılıklarının artması sürecini temsil etmektedir. 1990'lı yıllarda genelde üçüncü dünya özellikle "Sanayileşmekte Olan Ülkeler" (Newly Industrializing Countries) borsa ve tahvil piyasalarını uluslararası piyasalara açmış ve finansal sistemlerini deregüle etmeye yönelmişlerdir. IMF'in yapısal uyum programları bu süreçte finansal liberalizasyon girişimlerini hızlandırmada önemli bir işlevsel rol oynamış ve uluslararası ölçekte finansal küreselleşme eğilimlerini güçlendirmiştir (Prates and Paulani; 2007: 32).

Liberalizasyon politikalarının gelişmekte olan hemen her ekonomide nihai amacı sektörün etkinliğini güçlendirmek ve kaynak tahsisinde verimliliği teşvik etmektir. Örneğin 1990'lı yıllarda Güney Asya'da (Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler ve Tayland) uygulamaya konulan deregülasyon programının misyonu ulusal bankacılık sektörünün rekabet gücünü geliştirmektir. Daha rekabetçi bir piyasa ortamının banka yönetimlerini daha düşük maliyetlerle daha yüksek getiriler elde etmeye teşvik edeceği, bunun da kurumsal etkinliği ve kaynak tahsisini olumlu yönde destekleyeceği varsayılmıştır (Williams and Nguyen; 2005: 2120).

Bu karşılık, finansal liberalizasyon sürecinin üçüncü aşaması uluslararası ekonominin en tartışmalı alanlarından biridir. Gelişmekte olan birçok ülke finansal liberalizasyon sürecini gerçekleştirmiş olsa da, bu ekonomiler geçiş sürecinde çeşitli finansal krizlerle karşılaşmışlardır. Nitekim bu dönemde, Meksika gibi bazı Latin Amerika ülkelerinde faiz oranlarının yükselmesi ile borç krizi patlak vermiş, bankacılık sistemi çökmüştür. Tayland ve Doğu Asya Ülkelerinin 1997 yılında karşılaştıkları mali krizler yanında, Rusya, Brezilya ve Türkiye, spekülasyon nitelikli sıcak paranın volatil akışlarına, finansal piyasaların çökmesine ve liberalizasyon nedeniyle oluşan finansal paniğe bağlı olarak kriz yaşamış ekonomilerdir (Kwon; 2004: 74).

4. Avantajlar ve Maliyetler

Küresel aktörler (IMF, OECD, WTO, ulus ötesi şirketler vb.) ulusal hükümetleri finansal ve ekonomik politikalarını değiştirerek, yerel finansal piyasalarını deregüle etmeleri yönünde teşvik etmektedirler. Bu yönlendirmelerin finansal küreselleşmeyi geri çeviremez ve önlenemez bir süreç haline getirdiği açıktır. Ancak liberalizasyon politikalarının umulan getirileri yanında, yarattığı riskler de göz ardı edilmemelidir.

a) Sermaye Hareketleri

Veriler finansal küreselleşmenin global ekonomiye önemli kazanımlar yaratıldığını göstermektedir. Uluslararası finansal piyasalar kredi talep edenler açısından küresel bir havuz yaratırken tasarrufçular için küresel ölçekte yeni yatırım fırsatları yaratmaktadır. Böylece George Soros gibi küresel yatırımcılar, transnational şirketler ve finansal kurumlar, finansal liberalizasyon yoluyla muazzam ölçülerde bir sermaye dolaşımına ve buna bağlı olarak uluslararası ticaretin genişlemesine katkıda bulunmaktadırlar. Nitekim 2007 yılında uluslararası kambiyo piyasası işlemlerinin hacmi günlük 2.9 trilyon dolar düzeyine ulaşmıştır (Kolhatkar; 2007) Ayrıca 1990'lı yılların ortalarında sermaye yatırımlarının miktarı yaklaşık 20 trilyon doları bulmuştur. Bu miktar 1980'li yıllara göre 10 kat daha yüksek bir düzeye işaret etmektedir (Kwon; 2004: 71).

Finansal küreselleşme uzun dönemli sermaye akışlarını da teşvik etmektedir. Dünya Bankası verilerine göre, gelişmekte olan ülkelere dönük uzun dönemli net finansal akışların miktarı 1990 yılında 98.5 milyar dolardan 2006 yılında 571 milyar dolara ulaşmıştır. İlgili çekici olan, resmi sermaye akışının aynı dönemde 55.9 milyar dolardan -5.2 milyar dolara gerilemesine rağmen, özel sermaye hareketlerinin 42.6 milyar dolardan 646.8 milyar dolara yükselmiş olmasıdır. Özel sermaye akışı toplam sermaye akışının % 113'üne eşdeğer bir düzeye ulaşmıştır. Bu muazzam hacim, finansal küreselleşmenin reel kompozisyonunu göstermektedir. Bu gelişme, Savaş sonrası dönemde uluslararası politik ekonomide gözlenen en dikkate değer trenddir (World Bank; 2007: 37).

b) Ekonomik ve Finansal Yansımalar

Finansal liberalizasyon mali piyasalar açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. İlk olarak sermaye piyasalarında liberalizasyon politikası finansal aracılığın etkinliğini geliştirmektedir. Özellikle finansal piyasaların küreselleşmesine bağlı olarak bölgesel piyasalarda stratejik işbirliği olanaklarını gelişmesi birçok yatırımcı için oyun alanını genişletmektedir. Böylece, özel sermaye varlıklarındaki yatırımlar hızla yükselerek, yatırımcıların portföylerini çeşitlendirerek riski minimize etmesini, getiriye maksimize etmesini destekleyici bir ortam yaratmaktadır.

Ayrıca, küresel sermayenin liberalizasyonu uluslararası ticarete, ticari işlemlere ve portföy yatırımlarına dönük finansal hizmetleri güçlendirmektedir (Kwon; 2004: 72).

Nihayet, sermaye hareketlerinin liberalize edilmiş olması makroekonomik ve parasal politikalarda reform girişimlerini teşvik eden ve disipline eden bir dinamizm yaratmıştır. Örneğin Latin Amerika'da yabancı yatırımcıların artan girişi 1990'lı yıllarda Latin Amerika borsalarının gelişmesinde itici bir rol oynarken, para yönetiminin küreselleşmesi ve kurumsallaşması yükselen piyasalarda sermaye piyasalarının gelişmesi açısından bu yatırımcıların önemini artırmıştır. Latin Amerika'da borsaların büyümesi ile finansal küreselleşme arasında güçlü bir etkileşim bulunduğu görülmektedir (Mullineux and Murinde; 2003:4).

Yapısal uyum olarak tanımlanan bu süreç, Amerikan Hazine Departmanı, Wall Street ve IMF'in desteklediği finansal liberalizasyon sürecinin önemli unsurlarından birisi olan Washington Konsensüsünün nihai hedeflerinden de biridir (Kwon; 2004: 72).

c) Kurumsal Etkinlik

Deregülasyonun önemli yönlerinden birisi finansal sistemin etkinliğine olan etkisidir. Gerçekte deregülasyonun nihai amacı etkinliği geliştirmektir. Araştırmalar bu yönde destekleyici sonuçlar vermektedir. Örneğin Hindistan, Tayvan, G.Kore, Norveç, Türkiye, Portekiz ve Tayland'daki ekonometrik bulgular sürecin kurumsal etkinliği desteklediğini teyit etmektedir (Sturm and Williams; 2004: 1777).

Gelişmekte olan ülkelerde istikrarsız yerel bankalar sektöre dönük güveni zafiyete uğratmaktadır. Güvenilir yabancı bir banka finansal alanda toplumsal kredibilitiyi güçlendirebilmekte, bu durum bu kuruluşların yerel rakipleri karşısında ciddi bir rekabet avantajı kazanmasına yol açmaktadır. Bu avantaj yabancı bir bankayı zamanla ülkenin en güçlü oyuncusu konumuna getirebilmektedir. Örneğin Citibank Meksika'da Banamex'i satın almasında bu avantaj açık biçimde görülebilir. Satın alma işleminin hemen ardından banka kısa sürede 1.5 milyonluk bir müşteri artışıyla karşı karşıya kalmıştır. Benzer biçimde Brezilya'da bir kamu bankasının büyük bir yabancı şirkete satılmasından sonra kredibilitesi artmıştır (Rugman and Brain: 2004: 10).

Buna karşılık, deregülasyon politikalarının kurumsal etkinlik açısından her ülkede aynı biçimde ve aynı düzeyde sonuçlar yaratmadığı görülmektedir. Örneğin Hindistan'da yabancı bankaların etkinlik açısından oldukça ciddi gelişmeler kaydettiğini saptanmıştır. Deregülasyon periyodu öncesinde Norveç bankalarının kapasite kullanımında zaafı olduğu ve regülasyon sonrası dönemde etkinlikte gözlenen gelişenin muhtemelen Norveç bankalarından kaynaklanmış olabileceğini ileri sürülmektedir. Genel olarak, deregülasyonun etkisi finansal sistemin yapısı ve adapte edilen deregülasyonun niteliği tarafından belirlenmektedir (Sturm and Williams; 2004: 1777).

d) Dikensiz Gül Bahçesi

Finansal liberalizasyonun dikensiz gül bahçesi olmadığı açıktır. Deregülasyon politikalarına eleştiri yönelten Jagdish Bhagwati, Jeffrey D. Sachs, James Tobin ve Joseph E. Stiglitz gibi akademisyenler sürecin dört temel alanda oldukça ciddi dezavantajlar yarattığını ileri sürmektedirler. İlk olarak, uluslararası sermaye hareketlerinin büyük ölçüde hakkaniyetli olmayan bir zeminde geliştiği ifade edilmektedir.

Ayrıca, liberalizasyon ülkeler arasında daha yüksek sermaye hareketliliği ve daha güçlü ticari bağlar yoluyla karşılıklı bağımlılığı arttırmaktadır. Bu durum merkez bankalarının ulusal otonomisini sınırlamakta ve finansal piyasaları diğer ülkelerdeki krizlere karşı daha duyarlı hale getirmektedir. Bu tür krizler zaman zaman ciddi maliyetler yaratmaktadır. Banka ve şirket iflasları, yüksek mali yükler, durgunluk ve işsizlik bunlar arasındadır (Morsy; 2006:1).

Üçüncü olarak, sermaye mobilitesi yerel hükümetlerin çelişkili makroekonomik ve parasal politikalar izlemeye yönlendirebilmektedir (Kwon; 2004: 72).

Nihayet, sıcak para hareketlerindeki dalgalanmalar reel ekonominin istikrarsızlığını arttırmaktadır. Böylece liberalizasyon ekonominin daha volatil bir zeminde gelişmesine yol açabilmektedir. Bu volatil ortam birçok durumda ekonomik kriz algılamasını tetikleyebilmekte, piyasa aktörlerini ürkütebilmektedir. Bu açıdan deregülasyon politikaları reel ekonomi açısından ciddi riskler yaratırken, politika yapıcılar ve yatırımcılar için yeni sorunlar ve mücadele alanları oluşturmaktadır (Morsy; 2006: 1).

B. BANKACILIKTA ULUSLARARASILAŞMA

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren yabancı finansal kuruluşlar birçok gelişmekte olan ekonomiye girişlerini arttırma eğilimine girmişlerdir. Finansal kuruluşların uluslararası ölçekte genişlemesinin "üçüncü dalgası" olarak tanımlanan bu fenomen, özellikle bankacılık sektöründe gözlenen bir olgu konumundadır. Bu dönemde sektöre yabancı ilgisi ve sahipliği yükselme trendine girmiştir.

1. Yabancı Girişi: Kavram ve Sınırlamalar

a) Tanımsal Çerçeve

Uygulamada "yabancı girişi" (foreign entry), yabancı bankaların operasyonlarını misafir bir ülkede gerçekleştirmeleri süreci olarak tanımlanmaktadır (Lee; 2002: 11). Literatürde ise, yabancı girişi bir bankanın "yabancı sahipliği" ne (foreign-owned) girdiği durumları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Yabancı sahipliği kavramı ise, bir bankanın en az % 50 hissesinin yabancılar tarafından devralınmasına atıf yapmaktadır (Zhu; 2007: 24).

Yabancı girişi iki şekilde gerçekleşebilmektedir. İlk olarak yabancı kontrolü doğrudan yatırımlar (yeşil alan-greenfield) yoluyla söz konusu olabilmektedir. Bu opsiyonda yeni kurulan banka sermaye yanında bazı durumlarda insan kaynağı transferi de gerektirmektedir. Girişin ikinci metodu, satın alma operasyonlarıdır. Bu yöntemde yabancı kuruluş

yerel bankayı kontrol edebileceği bir hisse çoğunluğunu (genellikle % 100'ünü) satın alma yoluna gitmektedir (Konopielko; 1999: 466).

Gerek yeşil alan gerekse satın alma işleminin gerçekleşmesi arasında her hangi bir ayırım getirmeyen yabancılaşma tanımı, ayrıca tek ya da çok sayıda yabancı kişi veya kuruluşlu yabancı orijinli bankalar arasında da bir ayırma gitmemektedir. Buna ilave olarak, bir bankanın tüm hisselerinin yabancı bir kişi ya da kuruluş tarafından elde edilmesi söz konusu olduğunda genellikle bankanın operasyonlarının da yabancı kontrolü altına girmiş olduğu varsayılmaktadır. Çünkü çoğunluğa sahip olan yabancılar yönetsel kontrolü de ele geçirmiş olmaktadır (Zhu; 2007: 24).

b) Sınırlamalar

Gerek yeşil alan teori gerekse birleşme ve satın alma operasyonları ile olsun yabancı girişi kavramını tanımlamada çeşitli sınırlamaların var olduğu açıktır. Her şeyden önce, bir bankanın operasyonlarının yabancı kontrolü çoğunluk hissesini gerektirmektedir. Örneğin IMF, bir yatırımın FDI olarak tanımlanabilmesi için yabancıların, hisselerin en az % 10'una veya oylama yetkisine sahip olması veya anonim olmayan şirketlerde eş değer bir yetkiye sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tanıma göre, bir yabancı yatırımcı öz sermayenin en az % 10'una sahip olduğu durumda yatırımcı, firmada önemli bir finansal çıkar oluşturmakta ve şirketin operasyonlarını belirli bir oranda etkileme gücüne sahip olabilmektedir. IMF yaklaşımı, birçok ülke tarafından benimsenmekte ve FDI veri seti açısından istatistiksel raporlamalarda da baz alınmaktadır.

Buna karşılık, yabancı girişi ile yabancı sahipliği kavramlarının eş anlamlı kullanılması durumunda yabancı girişinin kapsamı, yerel banka yönetimleri ve operasyonları üzerindeki etkisi tam olarak ve gerçek boyutlarıyla değerlendirilememektedir.

Gerçekten de çok sayıda yabancı yatırımcının angaje olduğu ve önemli bir hisse değerine sahip olduğu portföy ve benzeri yatırımlar da mevcuttur. Bu opsiyonlarda da yabancı yatırımcının yerel bankaların yönetim ve operasyonlarında etkin bir rol oynaması mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla, yabancı girişi tanımının yerel bankanın

yabancı kontrolüne girmesiyle sınırlandırılması gerçekçi değildir (Zhu; 2007: 25).

2. Motivasyon Faktörleri

Uluslararasılaşma sürecinde yabancı banka girişini tetikleyen değişkenleri açıklamaya dönük birçok teori mevcuttur. Bunlar arasında özellikle “endüstriyel organizasyon teorisi” (industrial organization theory), “karşılaştırmalı avantajlar teorisi” (comparative advantage theory), “uluslararası yatırım teorisi” (international investment theory), “portföy teorisi” (portfolio theory), “uluslararasılaşma teorisi” (internalization theory) ve “eklektik teori” (eclectic theory) gibi yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır.

a) Endüstriyel Organizasyon Teorisi

Yabancı girişini açıklayan geleneksel teori “müşteri takibi” (follow the customer) hipotezidir. Bu yaklaşım Buch ve Green, Murinde ve Nikolov tarafından yabancı bankaların müşterilerini izledikleri hipotezine dayanmaktadır (Aysan and Ceyhan; 2006: 4).

Buna göre, uluslararası genişleme bankanın mevcut müşterilerle ilişkilerini korumak için gerçekleştirdiği defansif bir davranış biçimidir. Bu yaklaşım bankanın müşterisini takip etmeye dönük kurumsal bir stratejiyi benimseyerek, köken ülkede çalıştığı müşterilerinin yöneldiği piyasalara girmeyi tercih ettiğini ileri sürmektedir (Zhu; 2007: 26).

Veriler, yabancı bankaların köken ülkelerinden müşterilerle daha yoğun çalışma eğilimlerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sınır ötesi faaliyet alanlarını genişletmeyi tercih eden bankalar, yatırımlarının önemli bir kısmını müşterilerinin ağırlıklı olduğu bölgelere kaydırmaktadırlar (Berger et al: 2002: 4).

Ekonometrik analizlerde de bu teoriyi doğrulayan bulgulara ulaşılmıştır. Nitekim 1999 yılında Merkezi Avrupa Ülkelerinde gerçekleştirmiş olduğu bir çalışmada Konopielko, yabancı banka girişi ile köken ülkeden kaynaklanan yabancı yatırım akışı arasında oldukça güçlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir (Zhu; 2007: 26).

b) Karşılaştırmalı Avantajlar

Endüstriyel organizasyon teorisinin her durumda destek bulmadığı açıktır. Ekonometrik bulgular bazı bankaların müşterilerini yurt dışında da izleme eğiliminde olduklarını ancak bu motivasyonun uluslararası genişlemede belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir (Berger et al: 2002: 4).

Karşılaştırmalı avantajlar teorisi bu kapsamda geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Bu kuram, bankacılık hizmetlerinin arzında firma veya ülke kaynaklı avantajlara sahip bankaların faaliyetlerini uluslararası ölçekte genişletme eğiliminde olduğunu ileri sürmektedir. Yabancı bankaların karşılaştırmalı avantajları kredi mevzuatı farklılıklarından, bilgi ve insan kapitalinden, sermaye veya risk temelinden kaynaklanabileceği gibi, bilgiye ve piyasalara ulaşılabilirlikten, teknolojik alt yapıdan ve yönetsel kültürden de kaynaklanabilmektedir. Bu avantajlara, rakipler tarafından kolaylıkla taklit edilemeyecek olan ulusal orijin veya küresel değerleri bir üstünlük olarak tanımlayan yönetsel yetkinlikler de ilave edilebilir (Zhu; 2007: 27).

c) Uluslararası Yatırım Teorisi

Etkisini kaybetmiş olsa da Grubel’in uluslararasılaşma yaklaşımı geçerliliğini korumaktadır. Grubel, bankaların küresel ölçekte genişlemesini misafir piyasada dışsallık avantajından yararlanma veya köken ülkede dışsallıkların negatif etkisini minimize etme amacına bağlamaktadır (Aysan and Ceyhan; 2006: 4).

Esnek yasal düzenlemeler, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde piyasa dışsallığını yaratan önemli bir belirleyicidir. Bankalar kredi koşullarını sınırlayan uygulamalara ya da yüksek yerel vergilere karşı uluslararası alandaki aktivitelerini genişletmeyi tercih etmektedirler. Örneğin yabancı bankalar gelişen ekonomilerde yüksek kar marjlarını realize edebilmektedirler. Çünkü yabancı bankalar misafir ülkelerde kredi tahsis düzenlemelerinden ve benzeri diğer sınırlamalardan istisna edilebilmektedirler. Nitekim geçiş ekonomilerindeki reform programlarına ve politik alandaki dönüşümlere pozitif yanıt vermede yabancı bankaların istekli oldukları açıktır.

Dışsallığın yansıdığı bir diğer alan ise, yüksek büyüme potansiyelidir. Yükselen piyasalarda kullanılmayan yerel kapasite çekici bir faktör olarak bankaların uluslararası yatırımlarını destekleyen bir ortam yaratmaktadır (Zhu; 2007: 29).

Avrupa bankacılığı uluslararası yatırım teorisini destekleyen ilgi çekici dışsallıklara sahiptir. AB, coğrafi olarak sınırlar arasında belirgin bir resmi sınırlamanın söz konusu olmadığı, piyasaya girişin görece kolay olduğu ve çok sayıda büyük bankanın faaliyet gösterdiği gelişmiş birçok ülkeyi kapsamaktadır. Birlik üyelerinin finansal sistemleri farklı açılardan çeşitli özellikleri ve avantajları yansıtmaktadır. Örneğin Almaya ve İngiltere’de görece daha büyük bankalar ve gelişmiş bir finansal sistem söz konusudur. Birlik üyesi olmayan Norveç’te ve Avusturya’da benzer şekilde gelişmiş bir finansal alt yapıya rağmen, banka ölçekleri daha küçüktür. Portekiz ve Yunanistan’da ise, bankalar küçük ölçekli ve finansal hizmetler yeterince gelişmiş değildir. Nihayet, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan’da gelişmekte olan finansal sistem ve piyasa ekonomisi potansiyel girişler için cazibeli bir dışsallık üretmektedir (Berger et al: 2002: 4).

d) Portföy ve Risk Varyasyonu

Yabancılaşmayı açıklayan bir diğer teori, portföy teorisi ve risk varyasyonu yaklaşımıdır. Bu teoriye göre, iş çevrimleri, faiz oranlarının yapısı ve döviz kuru dalgalanmaları çeşitli bölgelerde farklılaşabildiğinden coğrafi varyasyon işletme ve finansal riskleri azaltabilmektedir. Küreselleşme çeşitlendirme açısından finansal aktörlere önemli avantajlar yaratmaktadır. Küreselleşme ile finansal kaynaklarda çeşitli varyasyonlara gidilebilmekte, kredi riskleri gerilemekte, sermaye tahsislerinin etkinliği artmakta ve çok daha geniş bir portföy çeşitliliği mümkün olabilmektedir. Özellikle finansal piyasaların artan entegrasyonu yatırımların daha yüksek düzeyde fonlanmasını destekleyen bir ortam yaratmaktadır (Morsy; 2006:1).

Bazı durumlarda ise, bankalar sermaye mobilitesini güçleştiren finansal piyasa sınırlamaları ve bireysel yatırımcıların karşı karşı kalabildikleri bilgi ve yasal tikanıklar nedeniyle yabancı bir ülkede yerel ölçekte faaliyette bulunmayı tercih etmektedirler. Böylece bankalar yabancı bir

ülkedeki faaliyetleri ile gelirlerini farklılaştırabilmektedirler. Ayrıca uluslararası bankalar coğrafi olarak çeşitlendirilmiş portföylerini bireysel yatırımcıdan çok daha uygun koşullarda oluşturabilmektedirler (Zhu; 2007: 29).

e) Uluslararasılaşma Teorisi

Eksik rekabet piyasalarında işlem maliyelerinin önemine atıf yapan bu teori, bu tür piyasaları uluslararasılaşmanın itici bir faktörü olduğunu ifade etmektedir. Uluslararasılaşma teorisi, finansal küreselleşmeyi ve giriş engellerini kaldıran deregülasyon reformlarını hızlandıran bir sinerji yaratmıştır (Uiboupin and Sörg; 2006: 1).

Bankalara uyarlanan geleneksel uluslararasılaşma teorisine göre, çokuluslu bir banka küreselleşerek eksik rekabet piyasasının zafiyetlerini aşmakta ve kurumsal avantajlara ulaşabilmektedir. Küresel bir banka özellikle ekonomik ölçek, bankanın tanınırlılığı, teknolojik alt yapı ve ürün avantajları gibi dışsallıkları uluslararasılaştırabilme yetkinliğine sahip olabilmektedir (Zhu; 2007: 30).

f) Eklektik Teori

Eklektik teorisi, küresel ölçekte faaliyette bulunmayı açıklayan bir diğer kuramdır. Bu teoriye göre, küresel ölçekte yabancı yatırımların karar süreçlerini etkileyen üç temel değişken mevcuttur. Bunlar sahiplik, lokasyon ve uluslararasılaşmadır. Eklektik yaklaşımı açısından, lokasyon ve sahiplik avantajı önemli olmakla birlikte sınır ötesi yatırımları belirlemede yeterli kriterler değildirler (Uiboupin and Sörg; 2006: 1).

Dolayısıyla yerel firmalarla rekabet edebilmek için yabancı firmalar milliyet veya niteliğe ilişkin spesifik avantajları ön plana çıkarmalıdır. Kuşkusuz bu avantajlar misafir ülkede kuruluş ve operasyon maliyetlerini karşılayabilecek düzeyde olmalıdır. Bankalar misafir piyasaları özellikle misafir ülkenin karlılığı açısından cazibe yaratan avantajları söz konusu olduğunda daha çekici bulmaktadır. Piyasa hacmi, kaynak mevcudiyeti, ülkenin istikrarı ve yerel bankacılık sektörünün düzeyi yabancı bankaların lokasyon seçiminde belirleyici olabilmektedir.

Araştırmalar özellikle düşük vergi oranları ve yüksek milli gelir düzeylerinin bankalar tarafından cazip piyasa avantajları olarak algulandığını göstermektedir. Benzer şekilde bankacılık sektöründe IFD tercihlerini belirleyen değişkenler arasında özellikle korumacılığın düzeyi, bankacılık dışındaki alanlarda FDI'ların eğilimi, piyasa hacmi ve yerel bankaların rekabet gücü gibi değişkenlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Nihayet maliyet ve getiri yanında bankacılık krizi ve gelişmiş makro ekonomik koşullar daha büyük yabancı katılımına ve kontrolüne yol açabilmektedir (Zhu; 2007: 32).

3. Evrensellik Konsepti

Son yıllarda mal ve finansal hizmetlerde uluslararası ticaret giderek önem kazanmaktadır. Özellikle yerel piyasaların uluslararası rekabete açılmasına ilişkin trendler finansal kuruluşların faaliyetlerini evrensel ölçekte yaygınlaştırma girişimlerini teşvik etmektedir. Global ticareti geliştirebilmek amacıyla birçok bankacılık kurumu uluslararası bir profili yaratmaya yönelmektedir.

a) Parametreler

Bankacılıkta uluslararasılaşma fenomenine finansal liberalizasyon sürecinin katkısı yadsınamaz. Sürecin evrensel bankacılığın gelişmesine iki açıdan yönlendirici bir etki yaptığı açıktır. İlk olarak, küresel sermaye piyasası küçük veya büyük her bankaya sınır ötesi genişleme olanağı sağlamaktadır. Veriler, finansal kuruluşların gelirlerini genişletmek için küreselleşme eğilimlerini teyit etmektedir. Bu süreçte kurumsal hacim artık sermayeyi çekmenin bir ön koşulu olmaktan çıkmıştır.

İkinci olarak, coğrafik rekabeti sınırlayan faktörlerin ortadan kalkmış olması bankalara milyonlarca yeni müşteriye ulaşma fırsatı vermektedir. Evrensel ölçekte bankacılık sınırlı bir ürün segmentine odaklanmış olsa bile finansal kurumlara büyük bir müşteri tabanı sağlayabilmektedir (ILO; 2001: 15).

Müşteri ağını genişletmede uluslararası bankaların Hindistan'daki stratejileri oldukça dikkat çekicidir. Bu ülkede Standard Chartered Bank, Citibank, ABN Amro Bank gibi önemli bankalar kapsamlı bir plan çerçevesinde 10 yılı aşkın bir dönemdir işlem ve operasyonlarını kırsal kesimlere taşıma çabasında dırlar. Benzer biçimde Hint orijinli bazı

bankalar da sınır ötesi etkinliklerini şubeleşerek ve uluslararası ölçekte geniş bir müşteri segmentine dönük ürün ve hizmetleri çeşitlendirerek geliştirme istegindedirler (Uppal and Rimpi: 2006).

b) Karar ve Yöntem

Bir banka uluslararası alanda genişleme kararını iki aşamada vermektedir. İlk olarak, banka mevduatlarını, kredilerini ve diğer hizmetlerini uluslararası piyasalarda pazarlama kararını vermek zorundadır. Bu kararı veren bir banka sınır ötesi faaliyetlerini uygulamaya geçireceği metodu saptamak durumundadır.

Metot olarak, evrensel bir banka tıpkı bir imalat şirketi gibi sektörde doğrudan yatırım yaparak (FDI) büyüme seçeneğine sahiptir. Temsilci ofisler, şubeler ve bağlı kuruluşlar bankacılık sektöründe FDI için yaygın olarak kullanılan örgütsel yapılarıdır. Uluslararasılaşmada kullanılacak bir diğer araç mevcut bankacılık networklarını satın alma operasyonlarıdır. Sektörde yabancı girişinin diğer biçimleri finansal hizmetlerin ve yönetimin outsource edilmesi, spesifik aktivitelerin satın alınması, stratejik işbirliği girişimleri ve ortak girişimleri kapsamaktadır (Zhu; 2007: 21).

c) Global Bankacılık

Uluslararasılaşma tüm dünyada finansal piyasaların liberalizasyonu ile teşvik edilen bir olgu konumuna gelmiştir. Yeni fırsatları da barındıran bu gelişme sektörel aktörlerin faaliyet alanlarını küresel bir düzeyde yönlendirmelerini öncelik haline getirmektedir. Bu strateji global bankacılık konseptinin ön plana çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Rugman and Brain: 2004: 6).

Evrensel bir bankacılık anlayışının gelişmesini başarılı şekilde gerçekleştiren bankalar arasında Citibank, Deutsche Bank, Bank of Amerika, Credit Suisse Group ve JP Morgan Chase öncelikli olarak sıralanacak kuruluşlardır (Berger et al: 2002: 4).

Evrensel bir banka birçok ülkede faaliyette bulunmakta ve dünyanın en büyük kuruluşları arasında yer almaktadır. Sözgelimi Deutsche Bank'ın bu alandaki performansı göz ardı edilemez bir boyuta ulaşmıştır. Gelirlerinin % 66.9'unu ana faaliyet alanı olan Avrupa piyasasından elde eden Deutsche Bank, % 24.2'sini de Kuzey Amerika'dan sağlamaktadır.

Geri kalan gelir, Asya-Pasifik, Afrika ve Güney Amerika'da yaratılmaktadır. Benzer biçimde 76 ülkeden müşterilere sahip olan banka, çalışanlarının % 60'ını yabancı ülkelerde istihdam etmektedir (Rugman and Brain: 2004: 17).

Öte yandan evrensel bankalar uluslararası düzeyde özellikle yabancı bağlı kuruluşlar ve şubeler yoluyla genişlemeyi tercih ederken, bazı durumlarda bu eğilim, sınır ötesi birleşme ve satın alma hareketleri ile desteklenmektedir (Claessens and Kunt and Huizinga; 2005: 892). 150 ülkede çok sayıda uluslararası ofisleri ile faaliyette bulunan Bank of America'nın dünyanın en büyük 500 şirketi listesine girerek bu alanda önemli bir liderlik sergilediği açıktır (Rugman and Brain: 2004: 17).

Nihayet, evrensel bankalar gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke artan ölçülerde yabancı sermayenin ekonomiye girişine zemin hazırlamaktadır (Claessens and Kunt and Huizinga; 2005: 892).

Bu süreçteki rolleri ile Credit Suisse Group (CSG)'un ve JP Morgan Chase başarısı göz ardı edilemez bir konumdadır. Kökenleri 1856 yılına kadar CSG, dünyanın en saygın bankalarından bir konumuna gelmiştir. 23 ülkede faaliyette bulunan İsveç banka grubu ülkesini uluslararası bankacılık gücü için bir sıçrama taşı olarak kullanmaktadır. JP Morgan Chase ise, finansal hizmet sektöründe egemen bir aktör konumundadır. Günümüzde küresel ölçekte perakende ve yatırım bankacılığı ile tanınan JP Morgan Chase özellikle kredi kartlarında rekabetçi piyasa konumuyla ön plana çıkmaktadır (Rugman and Brain: 2004: 19).

4. Sınırlayıcı Koşullar

Liberalleşme ve uluslararasılaşma eğilimlerine rağmen genelde finansal hizmet endüstrisi ve özelde ticari banka hizmetleri yeterince küreselleşmiş olmaktan oldukça uzaktır. Özellikle son yıllarda sanayileşmiş birçok ülkede kapsamlı banka birleşmeleri söz konusu olurken, sınır ötesi birleşme ve satın alma operasyonları oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Ayrıca birçok ekonomide yabancı bankaların yerel piyasadaki payı % 10'un altındadır (Berger et al: 2002: 3).

Finansal sektörlerin reel sektörlerle kıyaslandığında küreselleşme sürecinin gerisinde kalmış olması çeşitli gerekçelere bağlanabilir. Her şeyden önce globalleşmeyi destekleyen gümrük tarifleri ile ilgili

deregülasyonlar büyük ölçüde mal piyasalarıyla ilgilidir. Dolayısıyla gümrük tarifelerinin sınırlandırılması bankacılık sektörünü doğrudan etkilememektedir (Rugman and Brain: 2004: 10).

İkinci olarak, finansal sektörler hala birçok ülkede katı düzenlemelere tabidir. Düzenlemelerden bazıları sadece yabancı bankaların faaliyet alanlarını kısıtlamayı hedeflemektedir. Örneğin lisanslamaya ilişkin spesifik düzenlemeler yabancı orijinli bankaların piyasaya girişini sınırlamaktadır. Ayrıca yabancı bankaların şube açmalarına ilişkin kısıtlamalar birçok ülkede yerel kuruluşlar için geçerli değildir.

Benzer biçimde bazı ülkeler, pay sahipliğinin oranı ile ilgili sınırlamalar sadece yabancı kökenli ortakla ilgili olarak mevcuttur. Örneğin 1982 yılına kadar ABD'de bu yöndeki sınırlamalar yabancı bir bankanın eyaletler arasında faaliyette bulunmasını güçleştirmiştir (Rugman and Brain: 2004: 10).

Ayrıca, bankanın müşterilerine sunabileceği hizmetlere getirilen çeşitli kısıtlamalar da yabancı bankanın faaliyetlerini uluslararası ölçekte genişletmesini önleyen bir faktördür. Örneğin, ABD'de 1999 yılına kadar yabancı bir bankanın bölgesindeki menkul kıymet veya sigorta şirketleriyle birleşmesi engellenmiştir. Bazı ülkelerde ise, yabancı bankalar sadece spesifik bazı hizmetleri üretebilmektedirler. Örneğin Çin, yabancı bankaların yerel döviz operasyonlarına katılmalarını sınırlamaktadır. Bu ülkede mevzuat yabancı bankaların faaliyetlerini ölçek ekonomisi çerçevesinde yaygınlaşmasını önlemektedir (Rugman and Brain: 2004: 10).

Diğer bir konu ise, insan kaynağına ve yerel piyasa aktörlerine bağlı olarak bir bankanın yabancı bir ülkede uzun dönemli olarak etkin bir şekilde rekabet edip edemeyeceğiyle ilgilidir. Özellikle organik büyüme politikasının yarattığı yerel rekabet koşulları küresel aktörlerin giriş stratejisini sınırlayıcı bir rol oynamaktadır. Yabancı kuruluşlar bu nedenle mevcut bankaları satın almayı tercih etmektedirler. Ancak bu riskli bir stratejidir. Çünkü satın alınan kuruluşun başarısı sahip olduğu insan kaynağına bağlıdır. Bu durum etkin bir rekabet uygulaması için gerekli olan yerel düzeyde yetkilendirmeyi güçleştiren bir faktör yaratmaktadır. Ayrıca kurumsal kültüre ilişkin çatışmalar özellikle insan

kaynağına bağlı olarak ortaya çıkan bir problem alanı olabilmektedir (Rugman and Brain: 2004: 11).

Nihayet, finansal sektörlerin müşteri kitlesi birçok durumda güvenilirlik açısından riskler taşımaktadır. Profesyonel çalışma ve kurumsal etik anlayışının zayıf olduğu ülkelerde iş potansiyelini genişletmek oldukça güçtür. Toplumsal çözülme yerel müşterilere dönük güveni sarsmakta, hakkaniyete dayalı bir rekabeti zorlamaktadır. Nitekim yabancı bankalar bazı iş alanlarına girmekten özenle kaçınma eğilimindedirler. Örneğin AB'de bankalar, Birlik kapsamındaki yerel piyasa aktörlerine ve insan kaynağına daha fazla güvenme eğilimindedirler.

Yabancı bankaların sınır ötesi genişleme stratejisini güçleştiren bu sınırlamalar bölgesel operasyonların yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Nitekim, evrensel banka olarak tanımlanan birçok bankanın aslında ağırlıklı olarak bölgesel bir profil sergiledikleri göz ardı edilemez bir gerçektir. Örneğin Bank of America'nın gücünü büyük ölçüde bölgesel faaliyetlerinden kaynakladığı görülmektedir. Nitekim gelirlerinin % 93.5'ini ABD ve Kanada'dan sağlayan Bank of America'nın varlıklarının % 92.5'i de bu ülkelerde bulunmaktadır. Benzer biçimde tüm şöhretine rağmen gelirlerinin % 73'ünü ABD'de kazanan JP Morgan Chase, büyük ölçüde Kuzey Amerika kökenli bir kuruluş görünümündedir. Nihayet, Credit Suisse Group'ın da hala bölge odaklı bir kuruluş olduğu açıktır. Nitekim CSG gelirlerinin % 64.5'ini Avrupa'dan kazanmaktadır (Rugman and Brain: 2004: 19).

Bölgesel genişlemenin küreselleşme ile elde edilmesi mümkün olan ölçek ekonomisi avantajını hangi düzeyde sağlayacağı tartışmalı bir konudur. Ayrıca küresel ölçekte genişlemenin yaratacağı farklılaştırmanın riski azaltma ve getirileri çeşitlendirme avantajı da bu açıdan daralmış olmaktadır.

Buna karşılık, bölge orijinli faaliyetlerin sosyal ve kültürel riskleri minimize ettiği tartışmaz bir olgudur. Buna ilave olarak, küresel ölçeğin yaratacağı getiriler, düzenleme yükü, kültürel ve dilsel farklılıklarla daralmaktadır. Nihayet, birçok durumda, banka spesifik avantajlarını sınır ötesi alanlara transfer etme gücü yaşamaktadır (Rugman and Brain: 2004: 12).

SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME

Son 25 yıllık dönem genelde ticari liberalizm özelde ise, finansal sektör liberalizminin ön plana çıktığı bir periyodu karakterize etmektedir. Gelişmiş ülkelerin ve uluslararası finansal organizasyonların gelişmekte olan ekonomileri hızlı ve kapsamlı içsel ve dışsal finansal açılım politikalarını benimsemeye yöneldikleri bu süreci izleyen krizler küreselleşen finansal sektörlerin yansımaları olarak ön plana çıkmaktadır.

Özellikle köklü değişimlerin yaşandığı 1990'lı yıllar aktivizm yıllarıdır. Global sermayeden pay kapma yarışı hükümetleri yerel finansal piyasaları küresel rekabete açmaya dönük stratejilere yöneltmiştir. Ulusal politik aktörler açısından en önemli hedef özellikle zayıf karakterli finansal sektörlerin yeniden yapılandırması ve sürdürülebilir büyüme dinamiğini teşvik edecek bir ortamın geliştirilmesi olarak açıklanmıştır. Özelleştirme ve doğrudan yabancı yatırımlar politik beklentilerin gerçekleştirilmesinde stratejik araçlar olarak görülmüştür. Kamu finansal kurumların özelleştirmesini kapsayan reform programlarının değişimin habercisi olarak ön plana çıktığı birçok ekonomide, böylece, uluslararası sermayeyi cezp edecek politik, ekonomik ve sosyal bir konteksin geliştirilebileceği öngörülmüştür.

Buna karşılık, reform programlarının her ülkede aynı uyum ve ahenk içinde yürütüldüğü iddia edilemez. Değişim süreci Latin Amerika'da ve Merkezi Avrupa'nın geçiş ekonomilerinde çok daha köklü bir transformasyonla yaşanırken, açılım politikaları Uzakdoğu'da oldukça sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Sürecin daha ağır işlemesi, ekonominin yabancı rekabete açılmasının yaratacağı sistematik iflas endişelerine ve makro ekonomi yönetimindeki yetersizliklere atfedilebilir.

Bu dönemde ön plana çıkan olgulardan bir diğeri ise, uluslararası derülasyon ve finansal sektörlerin harmonizasyonuna bağlı olarak bankacılıkta sınır ötesi aktivitelerin belirgin biçimde artış trendine girmiş olmasıdır. Birçok küresel banka kurumu liberalizi edilmiş ekonomik aktiviteleri hızlandırmak amacıyla global bir ölçekte rekabet etme eğilimindedir. Bunun doğal bir sonucu olarak, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler artan ölçülerde yabancı bankaların yerel bankacılık sektörüne girişine izin vermektedirler.

Yabancı bankaların bu süreçte özellikle gelişmekte olan ülkelerde (sözelimi Karayipler, Latin Amerika, Merkezi ve Doğu Avrupa, Merkezi Asya ve Sahra Altı Afrika'sında) daha güçlü bir aktör olarak ön plana çıktığı buna karşılık bu ilginin her ülkede aynı düzeyde yaşanmadığı açıktır. Nitekim yabancı bankalar Asya piyasalarına girmede daha temkinli davranmışlardır. Özellikle Latin Amerika ve Merkezi Avrupa'daki performanslar değerlendirildiğinde bu olgu daha belirginleşmektedir. Davranış tipolojisindeki bu farklılık Asya ülkelerinde mali piyasalara dönük girişleri sınırlamış olmasına atfedilebilir.

KAYNAKLAR

- Ayadi, Rym and Pujals, Georges; Banking Mergers and Acquisitions in the EU: Overview, Assessment and Prospects; The European Money and Finance Forum Paper (No: 2005/3); Vienna 2005.
- Aysan, Ahmet Faruk and Ceyhan, Şanlı Pınar; Globalization of Turkey's Banking Sector: the Determinants of Foreign Bank Penetration in Turkey; MPRA Paper (No: 5489); Munich 2006.
- Beck, Thorsten and Cull, Robert and Jerome, Afeikhena; "Bank Privatization and Performance: Empirical Evidence from Nigeria"; Journal of Banking & Finance; V. 29 (8-9); August-September 2005: 2355-2379.
- Berger, Allen N. and Dai, Qinglei and Ongena, Steven and Smith, David C.; What Extent Will the Banking Industry be Globalized?: A Study of Bank Nationality and Reach in 20 European Nations; Wharton Financial Institutions Center; 2002 USA.
- Bhappu, Anita D; "The Japanese Family: An Institutional Logic for Japanese Corporate Networks and Japanese Management"; The Academy of Management Review; V. 25 (2); April 2000: 409-415.
- Bielski, Lauren; "Time to Start Planning for Biometrics; ABA Banking Journal; V. 92 (10); October 2000; 54-66.
- Boehmer, Ekkehart and Nash, Robert C. and Netter, Jeffry M.; "Bank Privatization in Developing and Developed Countries: Cross-Sectional Evidence on the Impact of Economic and Political Factors"; Journal of Banking & Finance; V. 29 (8-9); August-September 2005: 1981-2013.
- Bonin, John P. and Hasan, Iftekhar and Wachtel, Paul; "Privatization Matters: Bank Efficiency in Transition Countries"; Journal of Banking & Finance; V. 29 (8-9); August-September 2005: 2155-2178.

- Boot, Arnoud W. A.; "Consolidation and Strategic Positioning in Banking (The Future of Banking)"; Topics in Corporate Finance; Number 1; September 1999: 39-68.
- Boubakri, Narjess and Cosset, Jean-Claude and Fischer Klaus and Guedhami Omrane; "Privatization and Bank Performance in Developing Countries"; Journal of Banking & Finance; V. 29 (8-9); August-September 2005: 2015-2041.
- Broadbudd, J. Alfred; The Bank Merger Wave: Causes and Consequences; Economic Quarterly; Federal Reserve Bank of Richmond; V. 84 (3); Summer 1998: 1-11.
- Broadbudd, J. Alfred; "Competition in Banking: Achieving the Right Balance Remarks"; Bank Structure Conference; Illinois 2004.
- Buch, Claudia M. "Financial Market Integration in the US: Lessons for Europe?"; Comparative Economic Studies; V. 44 (1); Spring 2002; 46-71.
- Çavuşoğlu, Hasan; The Economics of Technology Investments; Ph.D. Thesis; The University of Texas; Dallas 2003.
- Claessens, Stijn and Kunt, Asli Demirgüç and Huizinga, Harry; "How does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets?"; Journal of Banking & Finance; V. 29 (5); 2005: 891-911.
- Clarke, George R.G. and Cull, Robert and Shirley, Mary M.; "Bank Privatization in Developing Countries: A Summary of Lessons and Findings"; Journal of Banking & Finance; V. 29 (8-9); August-September 2005: 1905-1930.
- Cocheo, Steve; "Globalthink? Or Job Shrink?"; ABA Banking Journal; May 2004; V.96 (5): 41-42.
- Das, Dilip K.; "Evolving Financial Market Structure in the Emerging Market Economies"; Journal of Asset Management; Jul 2003; V.4 (2): 131-149.
- Deloitte; Global Banking Industry Outlook: Growth Solutions in a Changing; Swedish 2006.
- Feyereisen, Marc; "Sexual Harassment Guidelines Drawn Up For Finance Sector"; European Industrial Relations Observatory; eiro.eurofound.eu; 2005.
- Focarelli, Dario; "The Pattern of Foreign Entry in the Financial Markets of Emerging Countries"; The Bank for International Settlements Paper; 12 December 2005: 1-11.
- Giga, Sabir I. & Hoel, Helge; Violence and Stress at Work in Financial Services; University of Manchester Institute of Science and Technology Sectoral Activities Programme: Working Paper (WP210); Geneva 2003.
- ILO; The Employment Impact of Mergers and Acquisitions in the Banking and Financial Services Sector: Report for Discussion at the Tripartite Meeting on the Employment Impact of Mergers and Acquisitions in the Banking and Financial Services Sector; Geneva 2001.
- Jagersma, Pieter Klaas; "Strategic Marketing and the Global Banking Industry: Elements Of Excellence; Journal Of Business Strategy; 2006; V. 27 (4): 50-59.

- Jemric, Igor and Vujcic, Boris; Bank Efficiency of Banks in Croatia: A DEA Approach; Croatian National Bank: Working Papers; Zagreb 2002.
- Kamel, Sherif; "The Use of Information Technology to Transform the Banking Sector in Developing Nations"; Information Technology for Development; V.11 (4); 2005: 305-312.
- Kaul, Vijay; "Biometric Technology Trends in Financial Services Companies"; April 18, 2007; ezinearticles.com.
- Keane, Conor; "Culture of Fear Under Attack"; IBOA - The Finance Union; October 21, 2004.
- Kolhatkar, Milind G.; "The FX Marketplace: Trends, Opportunities and Challenges"; 04.03.2008; infy.co.uk.
- Konopielko, Lukasz; "Foreign Banks' Entry into Central and East European Markets: Motives and Activities"; Post-Communist Economies; V. 11 (4): 463 - 485.
- Kwon, Eundak; "Financial Liberalization in South Korea"; Journal of Contemporary Asia; V.34 (1); 2004: 70-101.
- Lee, Jong-Kun; Financial Liberalization and Foreign Bank Entry in MENA; World Bank; Washington 2002.
- Liuhto, Kari, Luštsik, Olga, Sörg, Mart, and Uiboupin, Janek; "Organizational and Sectoral Changes in Transition Banking: Estonian Experience"; Trames; V.11 (2); 2007: 155-172.
- Montgomery, Heather; The Role of Foreign Banks in Post-Crisis Asia: the Importance of Method of Entry; Asian Development Bank Institute Research Paper Series (No: 51); Tokyo 2003.
- Morsy, Hanan; Essays on Globalization, Contagion and Sudden Capital Stops; Ph.D. Thesis; The George Washington University; USA 2006.
- Mullineux, Andrew W. and Murinde, Victor; "Globalization and Convergence of Banking Systems" Handbook of International Banking (Ed. by Andrew W. Mullineux, Victor Murinde and Edward Elgar); 2003 Massachusetts: 3-26.
- Murillo, Rubén Hernández; "Experiments in Financial Liberalization: The Mexican Banking Sector"; Federal Reserve Bank of St. Louis; V. 89 (5); Sep/Oct 2007: 415-463.
- Murphy, Patricia A.; "The Top 10 Technology Trends"; Bank Director; V. 8 (4): Fourth Quarter 1998: 22-28.
- Norman, Larry; "Making Bancassurance Work: Matching Global Power to Local Knowledge"; International Journal of Bank Marketing; V. 25 (2); 2007: 117-119.
- Northcott, Carol Ann, Competition in Banking: A Review of the Literature; Bank of Canada: Working Paper 2004 (24); Ontario 2004.

- Patti, Emilia Bonaccorsi di and Hardy, Daniel C.; "Financial Sector Liberalization, Bank Privatization, and Efficiency: Evidence from Pakistan"; Journal of Banking & Finance; V. 29 (8-9); August-September 2005: 2381-2406.
- Prates, Daniela Magalhães and Paulani, Leda Maria; "The Financial Globalization Of Brazil Under Lula"; Monthly Review; February 2007: 32-38.
- Rugman, Alan M. and Brain, Cecilia; The Regional Nature of the World's Banking Sector; Multinational Business Review; V.12 (3); Winter 2004: 5-22.
- Salin, Denis; "Bullying and Organizational Politics in Competitive and Rapidly Chancing Work Environments"; International Journal of Management and Decision Making; V.4/1; 2003: 35-46.
- Sturm, Jan-Egbert and Williams, Barry; "Foreign Bank Entry, Deregulation and Bank Efficiency: Lessons From the Australian Experience"; Journal of Banking & Finance; V. 28 (7); July 2004: 1775-1799.
- Udin, Mark; "Banking Technology Trends for 2007"; semivirtualbanking.com.
- Uiboupin, Janek and Sörg, Mart; "The Entry of Foreign Banks into Emerging Markets: an Application of The Eclectic Theory"; 2006.
- Uppal R.K., Kaur Rimpi; "Globalization and Banking industry: Challenges and Opportunities"; Management & Change; V.10 (2); July-December 2006.
- Williams, Jonathan and Nguyen, Nghia; "Financial Liberalisation, Crisis, and Restructuring: A Comparative Study of Bank Performance and Bank Governance in South East Asia"; Journal of Banking & Finance; V. 29 (8-9); 2005: 2119-2154.
- Williams, Russell Alan; Globalization, Deregulation and Financial Services Reform in Canada: Legislating Canada's "Superbanks"; Ph.D. Thesis; Simon Fraser University; 2006 Canada.
- World Bank; Global Development Finance 2007: The Globalization of Corporate Finance in Developing Countries; Washington 2007.
- Wyplosz, Charles; "How Risky is Financial Liberalization in the Developing Countries?"; Comparative Economic Studies; V. 44 (2/3); Summer 2002: 1-26.
- Zhu, Lili; Impact of Foreign Entry on Banks in Emerging Markets: The Role of Pre-Existing Competitive Environment; Ph.D. Dissertation; George Washington University; Washington 2007.